

**MEVLEVÎ EDEBİYATI KAYNAKLARINDAN
TEZKİRE-İ ŞU'ARÂ-YI MEVLEVİYYE İLE
SEMÂ'-HÂNE-İ EDEB'İN MUKÂYESESİ***

*Abdülkadir DAĞLAR***

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatı ana atmosferinin altında çeşitli zümrelere mensup şâir ve yazarlar tarafından ortaya çıkan çeşitli zümre edebiyatlarının varlığından söz etmek mümkündür. Bu çerçevede yaklaşık altı asır boyunca hem genel olarak klâsik Türk edebiyatı geleneğinden hem de Mevlevîlik tarikatının iç dinamiklerinden beslenen bir Mevlevî edebiyatından bahsedilebilir. Tarikat kökenli bu zümre edebiyatı da zamanla kendi biyografî geleneğini oluşturmuştur. 18. yüzyılın sonunda Esrâr Dede'nin kaleme aldığı Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Mevlevî zümresi edebiyatının şâirlerini bir çatı altında toplaması bakımından önem taşımaktadır. Bu eserden ilhâm alarak 19. yüzyılın sonunda yazdığı Semâ'-hâne-i Edeb eserinde 190 şâirin hâl tercümesini veren Alî Enver şâirlerin seçimi ve biyografik bilgi açısından büyük ölçüde Esrâr Dede'ye bağlı kalmıştır; ancak çeşitli noktalarda kişisel yorumlarını ve hükümlerini de vermiştir. Bu çalışmamızda, iki eser arasında yapılan mukâyese sonucunda Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin basit bir özeti olmadığı, kısmen müstakil bir kaynak olarak değerlendirilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevî edebiyatı, tezkire geleneği, Esrâr Dede, Alî Enver, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Semâ'-hâne-i Edeb

* Bu yazı, daha önce tarafımızdan sunulan “*Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile Semâ'-hâne-i Edeb'i Mukâyese Denemesi*” başlıklı tebliğin geliştirilip genişletilmiş şeklidir. Tebliğ için bkz. *Mevlânâ, Mesnevi, Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri (30 Eylül – 01 Ekim 2006)*, (haz. Mehmed Veysi Dörtbudak), Manisa 2007, ss. 149-160.

** Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. adaglar@erciyes.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

**AN ESSAY OF COMPARING MEVLEVÎ LITERATURE
RESEARCHES ESRÂR DEDE'S TEZKİRE-İ ŞU'ARÂ-YI
MEVLEVİYYE WITH ALÎ ENVER'S SEMÂ'-HÂNE-İ EDEB**

ABSTRACT

It is possible that there are class literatures which were created of some poets and writers in classical Turkish literature. It can be said that there is Mevlevî literature which is reinforced by the tradition of classical Turkish literature and Mevlevî tarika. Mevlevî literature made its own tradition of biography. The biography book, called Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye which was written at the end of 18th century by Esrâr Dede, has a big importance because of collecting the Mevlevi poets. Semâ'-hâne-i Edeb, which was written at the end of the 19th century is a similar biography book with Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye. This book collects 190 Mevlevî poets biography. In this biography book Alî Enver writes his own opinions which are different of Esrâr Dede. If we compare these biography books we see that Semâ'-hâne-i Edeb is not a summary of Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye. In this article we tried to show that Semâ'-hâne-i Edeb is an independent biography book.

Key words: Mevlevi literature, the tradition of tezkire, Esrâr Dede, Alî Enver, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Semâ'-hâne-i Edeb

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî eserleri ve öğretileri ile Türk medeniyetini asırlar boyu etki altına almış önemli bir şahsiyettir. Onun 1273'te vefatından sonra, oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilen Mevlevîlik bilhassa Türk tasavvuf hayatında zamanla çok önemli ve seçkin bir konuma yükselmiştir. Geleneksel Türk-İslâm sanatlarının birçok dalında gayret gösterip Mevlevîlik yoluna intisap etmiş sanatkâr ruhlu binlerce şahsiyete ilhâm veren Mevlânâ, bu çerçevede verilen sayısız sanat eseri vasıtasıyla Türk kültür ve medeniyet atmosferinde yüzyıllardır âdetâ yol göstermeye devam etmektedir.

Mevlânâ hayattayken çevresinde bulunan ilk kuşak ile beraber onun ardından Mevlevîlik bünyesinde yetişen binlerce tasavvuf ve sanat erbabının sistemli faaliyetleri Türk sosyal ve kültürel hayatında bir "Mevlevî zümresi"nin ve bu kapsamda bir "Mevlevî zümre

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

edebiyatı”nın ortaya çıkmasını beraberinde getirdi.¹ Mevlevî şâirlerin dîvânları ile Mevlevîlikle ilgili eserleri; Mesnevî’nin şerh ve tercümeleri; Mesnevî’yi anlamak ve izah etmek için hazırlanan lugâtlar² ve bu lugâtlara yapılan şerhler³; Mevlevî derviş, dede, şeyh ve şâirlerinin hayat hikâyelerini ele alan menâkıb-nâme ve tezkire türü eserler ve daha bir çok türde kaleme alınmış telif, tercüme ve şerh tarzındaki sayısız eserle, klâsik Türk edebiyatı bünyesine dâhil; ama kendi içinde velût ve güçlü bir Mevlevî zümresi edebiyatından bahsetmek mümkündür.

Mevlânâ’dan başlayarak önce onun çevresindeki ilk kuşak ve sonradan gelen diğer kuşak ve halkalar içindeki çelebi, şeyh, dede ve

¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap, İstanbul 1983, ss. 446-453. Gölpınarlı, eserinin “Mevlevî Edebiyatı” başlıklı bölümünde sorduğu “Dîvân edebiyatı içinden bir Mevlevî edebiyatı ayırd edilebilir mi?” (s. 446) sorusunu “Mevlevîliğin âdâb, erkân, an’ane, ve terim husûsiyetleri, dîvân edebiyatı içinden pekâlâ ayrılabilir bir Mevlevî edebiyatı meydana getirmiştir. Mevlevî şâirlerinin hemen hepsi, kaside, gazel ve sair vâdilerde dîvân şâirleridir, fakat bazı şiirleri, bütün husûsiyetiyle Mevlevî şiiridir. Hattâ bu şiirler, şerh ve izâh edilmedikçe anlaşılamiyacak kadar Mevleviyânedir.” (s. 449) şeklinde cevaplamaktadır. Mevlevî şâirlerin şiirlerinden verdiği örneklerden sonra da “Görülüyor ki Mevlevî şâirleri, dîvân edebiyatında, üstün şâirlerdir. Şiirleri, bu edebiyatın teknik ve estetik çerçevesi içindedir. Fakat bâzı şiirleri vardır ki yine bu çerçeveden çıkmamakla beraber tamamıyla Mevlevî şiiridir ve Mevlevîliğin inanca ve törene ait husûsiyetleri bilinmedikçe bunlar anlaşılabilir. Bu bakımdan dîvân edebiyatı içinde bir Mevlevî edebiyatı vardır.” ifâdeleriyle tezini güçlendirmektedir. (s. 453)

² Atabey Kılıç, “Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 977’de Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında”, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007, Erzurum; Atabey Kılıç, *Manzum Sözlük Mecmuası (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026) Tuḥfe-i Vehbî-Tuḥfe-i Şâhidî-Sübḥa-i Şıbyân*, Laçın, Kayseri 2007, Atabey Kılıç-Zehra Gümüş, “Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2095’te Kayıtlı Mevlevî Mecmuası Hakkında”, *Uluslararası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu*, 29-30 Eylül 2007, Manisa.

³ Son zamanlarda, bir Mesnevî lügatı olarak kabul edilen Tuḥfe-i Şâhidî ve ona yapılan şerhlerle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır: Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Muḡlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuḥfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Muḡla Üniversitesi Yayınları, Muḡla 2005; Yusuf Öz, *Tuḥfe-i Şâhidî Şerhleri*, Konya 1999; Zehra Gümüş, “Pîrî Paşazâde Mehmed b. Cemâlî’nin Tuḥfe-i Şâhidî Şerhi: Tuḥfe-i Mîr”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12 Nisan 2006, Kayseri; Zehra Gümüş, *Pîrî Paşa-zâde Celâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuḥfe-i Mîr [Tuḥfe-i Şâhidî Şerhi](İnceleme-Tenkitledir Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

dervişlerin menkıbevî ve tarihsel hayat hikâyelerini toplu hâlde veren Farsça ve Türkçe eserlerle bir Mevlevî zümresi biyografî geleneği meydana gelmiştir. Bu geleneğin ilk eseri olarak Mevlânâ'yı yakından tanıyan Mecdü'd-dîn Ferîdûn'un 13. asrın sonlarında Farsça kaleme aldığı *Risâle-i Sipehsâlâr Be-Menâkıb-ı Hudâvendigân* sayılabilir.⁴ Eflâkî Ahmed Dede'nin (öl. H 761 / M 1360) H 754 / M 1353'te bitirdiği Farsça bir eser olan *Menâkıbu'l-Ârifîmî*, bu geleneğin çok itibar görmüş bir halkasıdır.⁵ Abdü'l-Vehhâb İbn Celâlû'd-dîn-i Hemedânî'nin *Sevâkıbu'l-Menâkıb* da Farsça yazılmış Mevlevî biyografilerindedir.⁶

18. yüzyılın ilk yarısında Sâkıb Mustafa Dede'nin (öl. H 1148 / M 1735) 3 cilt hâlinde Türkçe kaleme aldığı *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyyesi* kendisinden önce yazılmış diğer kaynaklardan da beslenerek bu zincirin en güçlü halkasını oluşturmuştur.⁷ Sahîh Ahmed Dede'nin (doğ. H 1155 / M 1742 - öl. H 1229 / M 1813) bu minvalde Türkçe telif ettiği *Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyyesi* de bu arada zikredilmesi gereken eserlerdendir.⁸

Mevlevî şâirleri ya da şâirlik yönleri de olan Mevlevî sûfilere şu'arâ tezkireciliğinde bir araya getiren ilk eser, 18. yüzyıl sonunda Esrâr Dede'nin (doğ. H 1162 / M 1748 - öl. H 1211 / M 1796) 1796 yılına kadar yaşayan Mevlevî şâirlerin biyografilerini verdiği Türkçe *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyyesidir*.⁹ Bundan yaklaşık bir asır sonra H 1309 / M 1891 yılında Alî Enver imzasıyla neşredilen *Semâ'-hâne-i*

⁴ Sipehsâlâr Mecdüddin Feridun, *Risâle-i Sipehsâlâr, Hazret-i Mevlâna'nın Menkıbeleri*, (çev.: Ahmed Avni Konuk; haz.: Tahir Galip Seraltı), Rûmî, Konya 2005.

⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev.: Tahsin Yazıcı), Kabalcı, İstanbul 2006.

⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Cilt*, 4. Baskı, TTK, Ankara 1998, s. 427. Bu eserin Türkçe tercümesi için bkz. Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, (haz.: Hüseyin Ayan, Gönül Ayan, Erdoğan Erol), Rûmî, Konya 2007. Ayrıca eserdeki minyatürlerle ilgili olarak bkz. Bekir Şahin, *Sevâkıb-ı Menâkıb, Hazret-i Mevlâna'dan Menkıbeler*, Rûmî, Konya 2006.

⁷ Ahmet Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ, Ankara 2003, ss. 28-30.

⁸ Cem Zorlu, *Sahîh Ahmed Dede, Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, İnsan, İstanbul 2003.

⁹ İlhan Genç, *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, AKM, Ankara 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

*Edeb*¹⁰ de Esrâr Dede Tezkiresi'nin muhtasarı mâhiyetinde olup bu geleneğin son halkasını oluşturmaktadır.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den bahseden kaynakların bazıları Semâ'-hâne-i Edeb'i Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin kısaltılmış bir şekli, bir özeti olarak göstermektedirler.¹¹ Bir kısım kaynaklar da Ali Enver'in, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'yi özetlerken bazı eklemelerde bulunduğunu belirtmişlerdir.¹² Agâh Sırrı Levend de Semâ'-hâne-i Edeb'i Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin özeti olmakla birlikte başlı başına bir Mevlevî kaynağı olarak ele almıştır.¹³

Bu değerlendirmelerin hepsi doğru olmakla birlikte büyük ölçüde eksiktir. Bu eseri tek paragrafta değerlendirme çabaları onu

¹⁰ Ali Enver, *Semâ'-hâne-i Edeb*, İstanbul 1309.

¹¹ "Semâhâne-i Edeb", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, İstanbul 1990, s. 507 [Semâhâne-i edeb. Hal Tercümesi kitabı (Ali Enver, 1892). Esrar Dede'nin Mevlevî şairlerin hal tercümelerini vermek için yazdığı Tezkire-i Şuara-yı Mevleviye kısaltılarak meydana getirilmiştir. Derleyici Ali Enver hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. A. S. Levend'in dökümüne göre Semâhâne'de 191 Mevlevî şairi yer almaktadır.]; Hasan Aksoy, "Esrar Dede", *DİA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 434 [Eser ayrıca Ali Enver tarafından kısaltılarak Semâhâne-i Edeb adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1309).]; Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 351 [Semâ'hâne-i Edeb, yazarı: Ali Enver. Ali Enver, Esrar Dede Tezkiresini okumuş, içinden seçtiği şairleri özetleyerek eserini meydana getirmiştir.]; Osman Horata, *Esrâr Dede, Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divânı*, KB, Ankara 1998, s. 36 [Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin, bilinen oniki yazma nüshası vardır. Ayrıca eser, Ali Enver tarafından kısaltılarak eski harflerle yayımlanmıştır. (*Semâ-hâne-i Edeb*, İst. 1309).]; Genç, *a.g.e.*, s. CXCII [Semâhâne-i Edeb, Ali Enverî Esrâr Dede Tezkiresi'nden seçtiği 191 şairin hal tercümesini özetleyerek eserini meydana getirmiştir. Eser H.1309/M.1891 yılında tamamlanmış ve İstanbul'da basılmıştır.].

¹² Haluk İpekten-Mustafa İsen-Filiz Kılıç-İ. Hakkı Aksoyak-Aysun Eyduran, *Şair Tezkireleri*, Grafiker, Ankara 2002, s. 126 [Ali Enver, bazı şairleri seçip kısaltarak ve eklemeler yaparak eseri düzenlemiş ve Semâhâne-i Edeb adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1309). Bu baskıda 191 şair vardır. Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye, İlhan Genç tarafından yayımlanmıştır (Ankara, 2000).]; Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh, İstanbul 2004, ss. 439-440 [Ali Enver, Esrar Dede Tezkiresi'nden seçtiği bazı şairlerin biyografilerinde kısaltma ve ekleme yaparak oluşturmuş olduğu tezkiresini Semâhâne-i Edeb adıyla yayımlamıştır. (İstanbul 1309)].

¹³ Levend, *a.g.e.*, ss. 351-352. Eserinin "Edebiyat Tarihimizin Kaynakları" bölümünde Levend, "Mevlevî Şairler" başlığı altında Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den sonra ayrıca Semâ'-hâne-i Edeb'i de ele almış ve diğer tezkirelerde yaptığı gibi Semâ'-hâne-i Edeb'de bulunan şairlerin bir dökümünü vermiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

tam ve doğru olarak tanıyıp anlayamama sorununu da beraberinde getirecektir. Bu problem ayrıntılı bir mukâyese ve tahlil çalışmasıyla bertaraf edilebilir. Bu çalışmada, Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'si ile kaynaklarda onun bir özeti olarak gösterilen, Alî Enver'in Semâ'-hâne-i Edeb'i çeşitli yönlerden bir mukâyeseye tâbi tutulacaktır. Bu mukâyesenin amacı Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin basit bir özeti mi yoksa bazı noktalarda ona eklemelerde bulunan, efrâdını câmi ağyârını mâni muhtasar bir çalışma olup olmadığını ortaya koymaktır.

18. yüzyılın ikinci yarısında yaşayıp Şeyh Gâlib'in sırdaşlığıyla meşhur olan Esrâr Dede ve onun eserleri hakkında yeterli düzeyde çalışma ve kaynak mevcuttur. Ancak, "Alî Enver"i müsteâr isim olarak kullanma ihtimâli de dikkate alındığı hâlde,¹⁴ Semâ'-hâne-i Edeb sahibi hakkında kaynaklarda açık bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yine de eseri Semâ'-hâne-i Edeb'de, hayatıyla ilgili kesin bilgiler olmasa da onun hakkında ufak tefek bilgi kırıntılarına, ipuçlarına rastlamak mümkündür.

Eserin "sebeb-i telif" kısmında kendisini "şiiir taslakçısı" olarak nitelemesinden, eserin baş ve sonunda Tanzimat sonrası dönemi edebiyatçılarından İsmâil Safâ gibi birkaç edîbin takrîz, medhiye ve tarih manzûmelerinin bulunmasından devrin edebiyat muhiti içinde yer aldığı; eser içinde şiiir ve şâirlerle ilgili edebî tenkitlerinden şiiire iyi derecede vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Yine eserin bu bölümündeki ifâdelerinden, Alî Enver'in Mevlevî tarîkatı dışından olmakla birlikte bir Mevlevî muhibbi olduğu da hissedilmektedir. Eserinin Tâ'ib maddesindeki

"...Geçen sene ahibbâdan Şi'ârî Efendiniñ haqq-ı 'âcizide söylediği şu

Eyledi on iki yılda hareket-i dâhilden

Bu gidişle varır altmışlıya yetmiş senede

beyti dahı o yolda bir mazmûnu hâvîdir."

¹⁴ Türk edebiyatında müsteâr isimler üzerine yapılmış şu çalışmalarda da konu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır: Etem Çalık, *Türk Edebiyatında Müsteâr-Mahlas ve Tapşirmalar*, Aktif, Erzurum 1999; Tahsin Yıldırım, *Edebiyatımızda Müsteâr İsimler*, Selis, İstanbul 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

ifâdelerinden Alî Enver'in, ilmiye sınıfına mensup olduğu, ancak mesleğinde ciddî bir gayretin içinde olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁵

Bu yazı çerçevesinde Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile Semâ'-hâne-i Edeb mukâyesesi 3 ana başlık altında gerçekleştirilmeye çalışılacaktır:¹⁶

I. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile Semâ'-hâne-i Edeb'in Şekil ve Nicelik Bakımından Mukâyesesi

II. Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile Müşterek Taraflarının Mukâyesesi

III. Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den Farklı Taraflarının Ortaya Konması

I. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile Semâ'-hâne-i Edeb'in Şekil ve Nicelik Bakımından Mukâyesesi

A. Bölümleri

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye mukaddime, 211 şâirin terceme-i hâli, manzûm bir hâtıme, ve mensur bir tarih kaydı bölümlerinden oluşmaktadır. Semâ'-hâne-i Edeb ise mukaddime ve 190 şâirin hâl tercümesinden oluşmaktadır. Semâ'-hâne-i Edeb'in neşrinde ayrıca Sâfi Bey'in manzûm ve Mehmed Emîn Bey'in mensur olmak üzere iki takrîzi; eserin sonunda ise Şeyh Vâsî Efendi, İsmâil

¹⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 23-24. Pasajda örnek olarak verilen beyitteki "hareket-i dâhil" terimi Osmanlı ilmiye teşkilâtında orta tahsilin ikinci kademesinde, "altmışlı" terimi de yüksek tahsilin orta kademesinde birer rütbeyi göstermektedir. Bu konuda bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, 3. Baskı, TTK, Ankara 1988, ss. 55-60; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, MEB, İstanbul 1993, c. I, s. 54, 739, 740. Beyit, Pakalın s. 54 ve 740'ta da terimler için tanık olarak yer almaktadır.

¹⁶ Mukâyese denemesinde Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin İlhan Genç tarafından yapılan tenkitli neşri (Bkz. Genç, *a.g.e.*) ile Semâ'-hâne-i Edeb'in 1309 tarihli tek baskısı (Bkz. Alî Enver, *a.g.e.*) kaynak olarak kullanılmıştır. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den yapılan alıntılarda Genç'in okuyup günümüz harflerine çevirdiği şekil büyük ölçüde muhafaza edilmiştir. Semâ'-hâne-i Edeb'den alıntı yapılan metinleri çevriyazıya aktarmamızda büyük ölçüde İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (*Türkoloji Dergisi*, XI/1, 1993, ss. 51-89.) adlı yazısındaki tekliflere uyulmuştur. Ayrıca, Tunca Kortantamer'in "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları" (*Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi (Amil Çelebioğlu Armağanı)*, 1993, sayı: VII, ss. 337-368.) başlıklı yazısındaki ikazlar çalışma boyunca yol gösterici olmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Safâ Bey ve İbrâhim Re'fet Bey'e ait methiye ve târih muhtevalı üç manzûme ile birlikte doğru-yanlış cetveli ve fihrist yer almaktadır.

B. Hâl Tercümelere Verilen Şâirlerin Sayıları

Yukarıda verilen sayılar her ne kadar Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye için 211 ve Semâ'-hâne-i Edeb için 190 ise de Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de toplam 213, Semâ'-hâne-i Edeb'de ise 192¹⁷ şâirin ismi/mahlâsı bulunmaktadır. Ancak, *Ahmed Dede Müneccimbaşı* ile *'Aşık Dede*'nin, *Derviş Şehlâ* ile *Meyyâl*'in aynı şahıs olduğu göz önüne alındığında 211¹⁸ ve 190¹⁹ rakamlarının doğruluğu ortaya çıkacaktır.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de olup da Semâ'-hâne-i Edeb'de yer almayan isimler şunlardır: *Enîsî Muştafâ Dede*, *Derviş Ünsî*, *Esîf Muhammed Dede*, *Derviş Ahmed*, *Derviş Edîb*, *Derviş Üveys*, *Bostân Çelebî Efendî*, *Bostân-ı Şânî*, *Bedrû'd-dîn Çelebî*, *Derviş Pervâne*, *Derviş Senâyî*, *Derviş Hazîn*, *Dede Dâvud*, *Derviş Derûnî*, *Zühedî Yûsuf Dede*, *Derviş Şeydâ (Muhammed)*, *Derviş Şeydâ ('Abdu'r-rahîm)*, *Zâ'ff Dede*, *'Ubeydullâh Dede*, *'Aşık Dede*, *Gedâyî Dede*, *Derviş Meyyâl*.

Yapılan inceleme sonunda Alî Enver'in bu isimleri Semâ'-hâne-i Edeb'e almama nedeni ne yazık ki tespit edilemedi. Alî Enver'in Semâ'-hâne-i Edeb'e almadığı şâirlerin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'deki biyografilerinde, Semâ'-hâne-i Edeb'e alınmalarını gerektirecek ortak noktalara rastlanmamıştır. Bununla birlikte bu konuda fikir yürütüp bir hüküm vermenin de zorluğu ortadadır.

Bu arada, konuyla ilgili yapılması muhtemel çalışmalar için her iki eserde tanıtılan şâirlerin karşılıklı bir dökümünü vermek yerinde olacaktır:

¹⁷ Bu sayı Levend'in adı geçen eserinde 191 olarak tespit edilmiştir. Ancak Levend, Semâ'-hâne-i Edeb'de *Hâlîş* ile *Hızır Handî* arasında bulunmadığı hâlde, *Hızır* adında birini koymuş, Semâ'-hâne-i Edeb'de *Şadıq Dede* ile *Derviş Samî* arasında yer alan *Şâfi Ahmed Dede*'yi zikretmemiştir. Böylece sayı yine aynı görünmektedir.

¹⁸ Genç, *a.g.e.*, s. CXCV.

¹⁹ Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de iki mahlâslı şâirlerden *Derviş Şehlâ*, *Meyyâl* mahlâsıyla tekrar ele alınmasına rağmen Semâ'-hâne-i Edeb'de *Meyyâl* diye ayrıca yer almamaktadır; bunun yanında *Ahmed Dede Müneccimbaşı*'nın hâl tercümesi diğer mahlâsı *'Aşık Dede* ile ikinci kez zikredilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

Tezkire-i Şu‘arā-yı Mevleviyye**Semā‘-hāne-i Edeb****Fî-Ḥarfi’l-Elif****Ḥarfü’l-Elif**

Ādem Dede Efendi

Ādem Dede

Ḥazret-i Ağa-zāde Muḥammed Dede

Ağa-zāde

Muḥammed Dede

Ḥazret-i Aḥmed Dede Müneccimbaşı

Aḥmed Dede

Müneccimbaşı

Ḥazret-i Enīs Receb Dede

Enīs Receb Dede

Enīsī Muştafā Dede

Āḥī Şādık

Aḥ-i Şādık

Derviş Ünsī

Derviş Ārāmī

Ārāmī

Esīf Muḥammed Dede

Derviş Aḥmed

Derviş Aḥmed Ānī

Ānī

Derviş Edīb

Derviş Üveys

Ḥarfü’l-Bā**Ḥarfü’l-Bā**

Bostān Çelebī Efendi

Bostān-ı Şānī

Burhānu’ d-dīn İlyās Çelebī

Burhānu’ d-dīn

Bedrū’ d-dīn Çelebī

Derviş Beḳāyī

Beḳāyī

Derviş Meḥmed Birrī

Birrī

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

-----	Ḥarfū'l-Pā
Dervîş Pervāne	-----
Dervîş Pîrî	Pîrî
Fî-Ḥarfî't-Tā'	Ḥarfū't-Tā'
Tevekkülî Dede	Tevekkülî Dede
Dervîş Tābî	Tābî
Dervîş Tā'ib	Tā'ib
Ḥarfū's-Şā	Ḥarfū's-Şā
Ḥāzret-i Şāķib Dede	Şāķib
Dervîş Şenāyî	-----
Ḥarfū'l-Cîm	Ḥarfū'l-Cîm
Celāl Ergün	Celāl Ergün
Çelebî Cemāl	Çelebî Cemāl
Cününî Dede	Cününî
Dervîş Cevrî	Cevrî Dede
Ḥarfū'l-Ḥā	Ḥarfū'l-Ḥā'
Dervîş Ḥayātî	Ḥayātî
Dervîş Ḥicāzî	Ḥicāzî
Dervîş Ḥüsām	Ḥüsām
Dervîş Ḥasîb	Ḥasîb
Dervîş Ḥāfîz	Dervîş Ḥāfîz
Dervîş Ḥazîn	-----
Dervîş Ḥāletî	Ḥāletî
Dervîş Ḥilmî	Ḥilmî
Dervîş Ḥabîbî	Ḥabîbî
Ḥāfîz Manāstirî	Ḥāfîz-ı Manāstirî
Ḥāfîz Dede	Ḥāfîz Dede

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Ḥarfū'l-Ḥā'

Ḥızır Paşa

Ḥusrev Çelebî Efendi

Ḥızır Beg

Ḥudāyî Dede

Ḥālîş Aḥmed Dede

Ḥızır Ḥandî Dede

Dervîş Ḥulûş

Fî-Ḥarfî'd-Dāl

Sultân Dîvânî

Dālî Dede

Dānişî 'Alî Dede

Dede Dāvud

Dervîş Çelebî Efendi

Dervîş Dede

Dervîş-i Dîger

Dervîş 'Osmân Sîneçāk

Dervîş Derûnî

Dervîş Deştî

Ḥarfū'z-Zāl

Zihnî Sālîḥ Dede

Dervîş Zihnî-i Necef-zāde

Dervîş Ḥasan Zihnî

Fî-Ḥarfî'r-Rā

Rusūḥî Dede

Ḥarfū'l-Ḥā'

Ḥızır Paşa

Ḥusrev Çelebî

Efendi

Ḥızır Beg

Ḥudāyî Dede

Ḥālîş

Ḥızır Ḥandî

Dervîş Ḥulûşî

Ḥarfū'd-Dāl

Sultân Dîvânî

Dālî Dede

Dānişî 'Alî Dede

Dervîş Çelebî Efendi

Dervîş Dede

Dervîş-i Dîger

Dervîş 'Osmân-ı

Sîne-çāk

Deştî

Ḥarfū'z-Zāl

Zihnî Şālîḥ Dede

Zihnî-i Necef-zāde

Dervîş Ḥasan Zihnî

Ḥarfū'r-Rā

Rusūḥî Dede Efendi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Raḥmetu'llāh Dede	Raḥmetu'llāh Dede
Reşkî 'Alî Dede	Reşkî 'Alî Dede
Dervîş Rūḥî-i Bağdādî	Rūḥî-i Bağdādî
Dervîş Receb Ṭarîkatî	Receb-i Ṭarîkatî
Resîmā Aḥmed Dede	Resîmā Aḥmed Dede
Fî-Ḥarfi'z-Zâ'	Ḥarfû'z-Zâ'
Zeynü'd-dîn Efendi	Zeynü'd-dîn Efendi
Zühdî Yûsuf Dede	-----
Fî-Ḥarfi's-Sîn	Ḥarfû's-Sîn
Siyāhî Muştafâ Dede	Siyāhî Muştafâ Dede
Sâhib Dede	Sâhib Dede
Sa'îdâ Dede	Sa'îdâ Dede
Seyyid Sâlik Dede	Seyyid Sâlik Dede
Semâḥat 'Ömer Dede	Semâḥat 'Ömer Dede
Seyyid 'Alî Mesnevî-ḥvân	Seyyid 'Alî Mesnevî- ḥvân
Dervîş Semâ'î	Semâ'î
Dervîş Servî (Dervîş Sürürî)	Serverî
Dervîş Sâmi	Sâmi
Dervîş Sûzî	Sûzî
Fî-Ḥarfi's-Şîn	Ḥarfû's-Şîn
Şâh Çelebî Efendi	Şâh Çelebî Efendi
Şâh Muḥammed Çelebî	Şâh Muḥammed Çelebî
Şâhidî Dede	Şâhidî Dede
Şuhûdî Dede	Şuhûdî
Şeyḫ Şifâyî Dede	Şeyḫ Şifâyî Dede

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Şeyhî Dede	Şeyhî Dede
Şeyh Şeyhî Dede	Şeyhî Memiş Dede
Şekîb Dede	Şekîb Dede
Şem'î Dede	Şem'î Dede
Dervîş Şeydâ	-----
Dervîş Şürî-i Meczûb	Şürî-i Meczûb
Dervîş Şehlâ	Şehlâ / Meyyâl
Dervîş Şânî	Şânî
Dervîş Şeffî	Şeffî
Dervîş Şehîdî	Şehîdî
Dervîş Şinâsî	Şinâsî
Dervîş Şeydâ	-----
Fî-Ĥarfi's-Şâd	Ĥarfû's-Şâd
Şabûhî Dede	Şabûhî Dede
Dede Şâ'ib-i Tebrîzî	Şâ'ib-i Tebrîzî
Şadrî Dede	Şadrî Dede
Şafâyî Dede	Şafâyî Dede
Şafîyyu'llâh Dede	Şafîyyu'llâh Dede
Dede Şâbir-i Pârsâ	Dede Şâbir-i Pârsâ
Şadıķî Dede	Şadıķî Dede
Şadıķ Dede	Şadıķ Dede
Şâfî Aĥmed Dede	Şâfî Aĥmed Dede
Dervîş Şamtî	Dervîş Şamtî
Dervîş Şıdķî	Şıdķî Dede
Dervîş Şun'u'llâh	Dervîş Şun'u'llâh
Dervîş Şafî-i Ĥaĥâyî	Şafî-i Ĥaĥâyî
Dervîş Şâhib	Dervîş Şâhib

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Dervîş Şafâyi	Dervîş Şafâyi
Dervîş Şâfi	Dervîş Şâfi
Fî-Ḥarfi'ḍ-Ḍād	Ḥarfû'z-Ẓād
Ẓa'fi Dede	-----
Dervîş Zamîri	Dervîş Zamîri
Fî-Ḥarfi't-Tâ'	Ḥarfû't-Tâ'
Çelebî Tâhir Hüsâm	Tâhir Hüsâm Çelebî
Ṭogâni Aḥmed Dede	Ṭogâni Aḥmed Dede
Ṭalibî Dede	Ṭalibî Dede
Ṭalib Dede	Ṭalib Dede
Ṭariḳatî Emîr Dede	Ṭariḳatî Emîr Dede
Fî-Ḥarfi'l-'Ayn	Ḥarfû'l-'Ayn
Sulṭân 'Abâ-püş	Sulṭân 'Abâ-püş-ı
	Veli
Emîr 'Âlim Efendi	Emîr 'Âlim Efendi
'Âdil Efendi	'Âdil Efendi
'Abdü'l-Ḥalîm Efendi	'Abdü'l-Ḥalîm Efendi
Hâcî 'Ârif Efendi	Hâcî 'Ârif Efendi
'Abdü'l-Vehhâb Hemedâni	'Abdü'l-Vehhâb-ı Hemedâni
'Ubeydu'llâh Dede	-----
'Arzî Dede	'Arzî Dede
'İlmî Dede	'İlmî Dede
'Adnî Dede	'Adnî Dede
'Ârif Dede	'Ârif Dede Peçevî
'Ârif Dede	'Ârif Dede

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

‘Azîz Dede	‘Azîz Dede
‘Azîzî Dede	‘Azîzî Dede
‘Āşîk Dede	-----
Dervîş ‘Arşî	Dervîş ‘Arşî
Dervîş ‘Uzletî	Dervîş ‘Uzletî
Dervîş ‘Ayşî	Dervîş ‘Ayşî
Dervîş ‘Azmi	‘Azmi Dede
Dervîş ‘İlmî	Dervîş ‘İlmî
Ĥarfû’l-Ġayn	Ĥarfû’l-Ġayn
Ġarîbî Es-Seyyid Ebû-Bekr Efendi	Ġarîbî Es-Seyyid Ebû-Bekr Çelebi Efendi
Ġâlib Dede	Şeyh Ġâlib Dede Efendi
Ġavşî Aĥmed Dede	Ġavşî Dede
Dervîş Ġarîbî	Dervîş Ġarîbî
Dervîş Ġanem	Dervîş Ġanem
Fî-Ĥarfi’l-Fâ’	Ĥarfû’l-Fâ’
Ferruĥ Çelebî Efendi	Ferruĥ Çelebî Efendi
Fedâyî Dede	Fedâyî Dede
Fâzıl Ĥalîl Dede	Fâzıl Ĥalîl Dede
Fenni Dede	Fenni Dede
Fânî Dede	Fânî Dede
Fenâyî Dede	Fenâyî Dede
Faĥrî Dede	Faĥrî Dede
Dervîş Faşîĥ	Dervîş Faşîĥ
Dervîş Fenni-i Sükûtî	Dervîş Fenni-i

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

	Sükûtî
Dervîş Fevrî	Dervîş Fevrî
Dervîş Firākî	Dervîş Firākî
Dervîş Feyzî-i Belhî	Dervîş Feyzî-i Belhî
Dervîş Fevzî	Dervîş Fevzî
Dervîş Ferruhî	Dervîş Ferruhî
Fî-Ḥarfi'l-Kāf	Ḥarfû'l-Kāf
Şeyḫ Kārî'-i Aḥmedü'l-Vefāyî	Şeyḫ Kārî'-i Aḥmedü'l-Vefāyî
Ḳāsım Dede	Ḳāsım Dede
Fî-Ḥarfi'l-Kāf	Ḥarfû'l-Kāf
Kemāl Aḥmed Dede	Kemāl Aḥmed Dede
Kerîm Dede	Kerîm Dede
Külḫanî 'Alî Dede	Kül-ḫanî 'Alî Dede
Dervîş Günāhî	Dervîş Günāhî
Es-Seyyid Künhî	Künhî Dede
Dervîş Kātibî	Dervîş Kātibî
Dervîş Kelāmî-i Meczûb	Dervîş Kāmî-i Meczûb
Dervîş Kāmilî	Dervîş Kāmilî
Gedāyî Dede	-----
Fî-Ḥarfi'l-Lām	Ḥarfû'l-Lām
Loḳmānî Dede	Loḳmānî Dede
Luṭfi Muḫammed Efendi	Luṭfi Efendi
Lālî Dede	Lālî Dede
Dervîş Lisānî	Dervîş Lisānî
Dervîş Lebîb	Dervîş Lebîb

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Fî-Ḥarfi'l-Mîm

Şeyḥ Muḥammed Teberdâr

Muḥammed Muḳîm Dede

Melâmî Dede

Maḥremî Dede

Dervîş Meyyâl

Dervîş Mezâkî

Dervîş Mazlûm

Dervîş Ma'nevî

Dervîş Ma'nevî-i Konevî

Muḥliş Dede

Dervîş Mûnis

Fî-Ḥarfi'n-Nûn

Neşâfî Dede

Naşîrâ Dede

Nâcî Dede

Nesîb Dede

Nazmî Dede

Nâyî 'Oşmân Dede

Es-Seyyid Nuḫkî Dede

Nâşır Dede

Dervîş Nehcî

Dervîş Necâtî

Dervîş Nigâhî

Dervîş Nuḫkî

Ḥarfû'l-Mîm

Şeyḥ Muḥammed-i

Teber-dâr

Muḥammed Muḳîm

Dede

Melâmî Dede

Maḥremî Dede

Dervîş Mezâkî

Dervîş Mazlûm

Dervîş Ma'nevî

Dervîş Ma'nevî

Muḥliş Dede

Dervîş Mûnis

Ḥarfû'n-Nûn

Neşâfî Dede

Naşîrâ Dede

Nâcî Dede

Nesîb Dede

Nazmî Dede

Nâyî 'Oşmân Dede

Nuḫkî 'Alî Dede

Nâşır Dede

Dervîş Nehcî

Dervîş Necâtî

Dervîş Nigâhî

Dervîş Nuḫkî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Dervîş Niyâzî	Dervîş Niyâzî
Dervîş Nürî	Dervîş Nürî
Dervîş Niyâz	Dervîş Niyâz
Dervîş Neyyir	Dervîş Neyyir
Fî-Ḥarfi'l-Vāv	Ḥarfû'l-Vāv
Vefâyi Dede	Vefâyi Dede
Vecdî Dede	Vecdî Dede
Dervîş Vehbî-i Ḳadîm	Dervîş Vehbî-i Ḳadîm
Dervîş Vehbî	Dervîş Vehbî
Dervîş Vâşık	Dervîş Vâşık
Fî-Ḥarfi'l-Hâ'	Ḥarfû'l-Hâ'
Hem-demî Dede	Hem-demî Dede
Dervîş Hey'etî	Dervîş Hey'etî
Fî-Ḥarfi'l-Yâ'	Ḥarfû'l-Yâ'
Yûsuf Sîneçâk	Yûsuf-ı Sîne-çâk
Yûsuf Dede	Yûsuf Dede
Yaḥyâ Dede	Yaḥyâ Dede
Dervîş Yakîn	Dervîş Yakîn
Yaḥyâ Efendi	Yaḥyâ Efendi

Ayrıca, Semâ'-hâne-i Edeb'de yer alan *Lâhika* başlıklı bölümden Alî Enver'in Esrâr Dede Tezkiresi'ne ondan sonra yaşamış Mevlevî şâirlerin terceme-i hâllerini ihtiva eden bir de zeyl kaleme almak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır:

“İşbu ḥarf-i dâle gelince şu'arâ-yı Mevleviyyeden Gelibolı Mevlevî-ḥânesi şeyhi olup 'ilm ü kemâl ve ḥilm ü veḳâr ile taḥliye-i zât u şifât eylemiş olan reşâdetlü Dâniş Efendi ḥazretleriniñ nâm-ı şâ'irânelerini 'ilâve ile ba'z-ı âşâr-ı ber-güzîdelerini derc itmek ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

'ale'l-ḥuşûş pederleri Ḥüsâmu'd-dîn Efendi merḥûmuñ irtihâline söylediği şu

İderken âh çıktdı fevtine târiḥ şu mısrâ'

Ḥüsâmü'd-dîn Efendi dergeh-i 'uḡbâya 'azm itdi

târiḥini ḥavî olan merşîye-i bedî'alarını kayd-ı cerîde-i tezkâr eylemek efkârında idiysem de mu'aḥḥaran 'aşrımız şu'arâ-yı Mevleviyyesiyle Esrâr Dede Tezkiresinden şoñra gelüp geçen 'urefâ-yı şiddîkiyyeniñ âşârını cem' ile işbu maḳâle-i 'âcizîye zeyl itmek ḥuşûsunu daha ziyâde münâsib gördüm. İmdi muḥibbân u dervîşân-ı Mevlevî şu'arâsından bulunan zevât-ı kirâm-ı zevi'l-iḥtirâmdan gerek kendileriniñ ve gerek şu'arâ-yı güzeştegân-ı Mevlevîden bildikleri şâ'iriñ âşâr-ı şî'riyye ve terâcîm-i aḥvâllerini lutfen taraf-ı 'âcizîye göndermelerini istirḥâm eylerim.'²⁰

C. Hâl Tercümelere Verilen Şâirlerin Mahlâslarının Verilişi

Semâ'-hâne-i Edeb'in sebep-i telif bölümünde Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin tertibinin Arap alfabesi harf sırasına göre yapıldığı ve ilk sırayı insanlığın babası gibi şâirlerin babası olan Âdem Dede'nin aldığı yazılıdır. Âdem Dede bahsinde, onun "şâirlerin babası" sayılma sebebi hakkında, isminin Hz. Adem'e nispetinden başka, bir ipucuna rastlanmamaktadır.

Harf fasıllarını isimlendirmede izâfet terkiplerinin başında Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye genelde Arapça "fi" "harf-i cer"ini kullanmıştır: *Fî-Ḥarfî'l-Elif*, *Fî-Ḥarfî's-Sîn*, *Fî-Ḥarfî'l-Mîm*, *Fî-Ḥarfî'l-Hâ* gibi. Semâ'-hâne-i Edeb bu isimlendirmeleri bütünüyle harf-i cersiz Arapça izâfet terkipleriyle yapmıştır: *Ḥarfü'l-Bâ*, *Ḥarfü'd-Dâl*, *Ḥarfü'l-Kâf*, *Ḥarfü'l-Yâ* gibi. Semâ'-hâne-i Edeb'de Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den farklı olarak, altında sadece *Pîrî*'nin bulunduğu *Ḥarfü'l-Pâ* başlığı yer almaktadır. Bu harften şâirler (*Dervîş Pervâne*, *Dervîş Pîrî*) Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de *Ḥarfü'l-Bâ* başlığı altında bulunmaktadır.

Ḥarfü'l-Fâ, *Ḥarfü'l-Kâf*, *Ḥarfü'n-Nûn*, *Ḥarfü'l-Vâv*, *Ḥarfü'l-Hâ* ve *Ḥarfü'l-Yâ* fasıllarında şâirlerin mahlâslarını vermede Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'ye tam olarak uyduğu

²⁰ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 63-64.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

dikkati çekmektedir. Ancak, bu harflerin dışında Semâ'-hâne-i Edeb'de Alî Enver'in, şahsî tasarrufuyla küçük değişikliklerde bulunduğu görülmektedir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin genelinde mahlâstan önce kullanılan "Dervîş", "Es-Seyyid", "Hazret" gibi sıfatlar Semâ'-hâne-i Edeb'de "şād" harfine kadar birçok isimde kullanılmamış, konu başlığındaki harfe uyması açısından ilk olarak mahlâsların verilmesine özen gösterilmiştir. Özellikle, öncesinde geldiği ismi yücelten "Hazret" sıfatı Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de *Ağa-zāde Muhammed Dede*, *Ahmed Dede Müneccimbaşı*, *Enîs Receb Dede* ve *Şākıb Dede*'nin isimlerinden önce kullanılmış, Semâ'-hâne-i Edeb'de bu sıfata hiçbir isimden önce yer verilmemiştir. Muhtemelen bu da Alî Enver'in Mevlevîlik tarikatının dışından bir kişi olması, Esrâr Dede'nin yaptığı gibi büyük Mevlevî şâirleri fazla yüceltmemesi ile ilgili olmalıdır. Bunun yanında Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de mahlâslardan sonra kullanılan "Efendi", "Dede", "Çelebi" tabirleri ise büyük ölçüde Semâ'-hâne-i Edeb'de de kullanılmıştır.

Mahlâslarla ilgili bu genel görüntüden sonra bu konuda iki eser arasındaki önemli farklılıkları karşılıklı bir dökümle göstermek pratik açıdan kolaylık sağlayacaktır:

<u>Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye</u>	<u>Semâ'-hâne-i Edeb</u>
Burhānū' d-dīn İlyās Çelebî	Burhānu' d-dīn
Dervîş Mehmed Birrî	Birrî
Hāliš Ahmed Dede	Hāliš
Dervîş Hülüş	Dervîş Hülüşî
Dervîş Servî (Dervîş Sürürî)	Serverî
Şeyh Şeyhî Dede	Şeyhî Memiş Dede
Dervîş Şehlā	Şehlā / Meyyāl
Sultān 'Abā-püş	Sultān 'Abā-püş-ı
	Velî
'Ārif Dede	'Ārif Dede Peçevî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Ġavşî Aĥmed Dede	Ġavşî Dede
Dervîş Kelâmî-i Meczûb	Dervîş Kâmî-i Meczûb
Luţfi Muĥammed Efendi	Luţfi Efendi
Dervîş Ma'nevî-i Konevî	Dervîş Ma'nevî
Es-Seyyid Nuţķî Dede	Nuţķî 'Alî Dede

Yukarıda açıkça görüldüğü üzere, farklılıklar genelde mahlâslarla birlikte şâir isimlerinin verilip verilmediği ile ilgilidir. Bunun dışında istisnâî olarak *Dervîş Ĥulûş*, *Dervîş Servî*, *Dervîş Şehlâ*, *Dervîş Kelâmî-i Meczûb* mahlâslarında küçük bazı ayrıntı farkları vardır:

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de *Dervîş Ĥulûş* mahlâsıyla yer alan şahıs Semâ'-hâne-i Edeb'de iki yerde *Dervîş Ĥulûşî* (درویش خلوصی) olarak geçmektedir.²¹ Ancak örnek olarak verilen gazelin mahlâsı *Ĥulûş* şeklindedir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de *Dervîş Servî* olarak zikredilen *Servî* (سروی), Semâ'-hâne-i Edeb'de üç yerde *Serverî* (سروری) şeklinde geçmektedir. Tenkitli metinde, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin 4 nüshasında asıl nüshadaki şeklin *Sürürî* olduğu kaydının bulunduğu yazılıdır.²² Ancak, Semâ'-hâne-i Edeb'deki şu açıklama da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır:

“*Sîniñ fethiyle Serverî...*”²³

Dervîş Şehlâ'nın diğer mahlâsı da *Meyyâl*'dir. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de şâirin, Farsça şiirlerinde *Şehlâ* Türkçe şiirlerinde *Meyyâl* mahlâsını kullandığı yazmakta; *Dervîş Şehlâ* bahsinde Farsça şiirlerinden, *Dervîş Meyyâl* bahsinde de Türkçe şiirlerinden örneklere yer verilmektedir.²⁴ Semâ'-hâne-i Edeb ise şâirin hâl tercümesini

²¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 60.

²² Genç, *a.g.e.*, s. 240. Agâh Sırrı Levend de bu şâiri “Sürürî” şeklinde almıştır. Bkz. Levend, *a.g.e.*, s. 351.

²³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 98.

²⁴ Genç, *a.g.e.*, s. 474.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“*Şehlâ nâm-ı dîger Meyyâl*”²⁵

başlığı altında verip Türkçe ve Farsça şiir örneklerini bir arada sunmakta, ayrıca *Meyyâl* başlığına yer vermemektedir.

Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de *Dervîş Kelâmî-i Meczûb* şeklinde yer alan şâir Semâ’-hâne-i Edeb’de *Dervîş Kâmî-i Meczûb* (درویش کامیء مجذوب) olarak geçmektedir.²⁶

Semâ’-hâne-i Edeb’de Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’den farklı şekillerde bulunan mahlâsların Alî Enver tarafından bu farklı şekilleriyle kabul edildiği Semâ’-hâne-i Edeb’in sonundaki yanlış-doğru cetveli ile de doğrulanabilmektedir.

II. Semâ’-hâne-i Edeb’in Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye ile Müşterek Taraflarının Mukâyesesi²⁷

A. Biyografik Bilgi ve Değerlendirmeler

1. Şâirin Kimliği

Şâirin adı, soyu, memleketi, ölüm tarihi gibi kimlik bilgilerinin verilmiş tarzı ile ilgili olarak Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye ve Semâ’-hâne-i Edeb’de dikkati çeken nokta Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’nin ağdalı bir dil ve sanatlı bir üslûba sahip olduğudur. Bu hususlarda Semâ’-hâne-i Edeb’in daha sâde bir dil kullandığı gözden kaçmamaktadır.

Örneğin Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’nin Dervîş Tâ’ib’le ilgili bölümündeki

“*Semiyî-i Hâzret-i Zebîh bir zât-ı melîh olup Ğalağa Hânkâhında müttekâ-i zîb-i irşâd Ğavsî Aĥmed Dede ĥuddise sırruhu Hâzretlerinüñ birâder-i kihterînleri olup...*”²⁸

ifâdeleri Semâ’-hâne-i Edeb’de

²⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 113.

²⁶ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 211.

²⁷ Bu bölümde mukâyese edilecek noktalar açısından model olarak alınan ilk çalışma için bkz. Harun Tolasa, *Sehî, Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ, Ankara 2002. Tolasa’nın eserindeki plân üzerine kurulan ikinci bir çalışma için bkz. Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ, Ankara 1998.

²⁸ Genç, *a.g.e.*, s. 76.

“*Dervîş Tâ’ib Ğalata Mevlevî-hânesi şeyhi meşhûr Ğavṣî Dedeniñ küçük birâderleri olup ismi İsmâ’îdir...*”²⁹

şeklinde karşılık bulmuştur.

Bir diğer örnek de Nâyî Osmân Dede bahsinden. Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de

“*Dârü’s-salṭanatü’l-‘aliyye hâkinden olup Ğalata şeyhi Ğavṣî Dede hâzretlerine intisâb ile şeref-yâb ve ser-neyzenân-ı hânkâhları olup revnağ-baḥş-ı encümen-i aḥbâb ve âḥirü’l-emr dâmâdları ve ba‘de’l-vefât ki biñ yüz toḳuz târihinde cā-nişînleri...*”³⁰

sözleri Semâ’-hâne-i Edeb’deki karşılığı

“*İstanbuldur. Ğalata şeyhi Ğavṣî Dedenin dervîşi ve dâmâdı ve cā-nişînidir...*”³¹

şeklinde kısacadır.

Yine Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de Lutfi Muhammed Efendi’nin künyesi ile ilgili olarak

“*Ferruḥ Çelebi aḥfâd-ı kirâmından Şâh Çelebi sıbt-ı mükerremleri Bayrâm Çelebi evlâdından Ma’nîsâ’da serîr-ârâ-yı irşâd olan Naḳṣî ‘Alî Efendiniñ meyve-i dıraḥt-ı âmâli ve nev-bâve-i bâğ-ı sinn ü sâlidür...*”³²

ifâdeleri yer alırken Semâ’-hâne-i Edeb bu faslı

“*Çelebiyân-ı kirâm ensâlınden Mağnisa Mevlevî-hânesi şeyhi Naḳṣî ‘Alî Efendiniñ maḥdûmlarıdır...*”³³

şeklinde kısaca kapatmıştır.

Sultân Abâ-puş’un ölüm tarihi ve yaşını Esrâr Dede

“*...sekiz yüz toḳsan ḥudûdında sinn-i mübârekleri yüz yigirmide olarak rûḥ-ı muḳaddesleri civâr-ı cedd-i büzürgvârlarına*

²⁹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 23.

³⁰ Genç, *a.g.e.*, s. 498.

³¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 234.

³² Genç, *a.g.e.*, s. 464.

³³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 213.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

*ṭayerān ve pehlū-yı şandūka-i muṭahhara-i ‘amm-i ‘amīmū’-l-kirāmelerinde ğarīḳ-i raḫmet-i Raḫmān olmuşlardır.*³⁴

şeklindeki münşiyâne ifâdelerle verirken bu durumu Alî Enver daha sâde bir şekilde dile getirmiştir:

*“Müşârun-ileyh ḫazretleri sekiz yüz toḫsan târiḫinde yüz yigirmi yaşında olduĝu ḫâlde cennât-ı ‘âliyâta irtihâl etmişdir.”*³⁵

Bazı örneklerde ise Alî Enver kendi tasarrufuyla Esrâr Dede’nin verdiği bilgileri daha süslü bir üslûpla dile getirmiştir. Bunun nadir örneklerinden birine Dervîş Fevrî’nin ölüm tarihi bahsinde rastlamaktayız. Esrâr Dede’nin

*“Toḫuz yüz yetmiş sekiz târiḫinde vefât buyurmuşlardır.”*³⁶

ifâdesiyle verdiği Fevrî’nin ölüm tarihi Alî Enver tarafından

*“Toḫuz yüz yetmiş sekiz târiḫinde âb-ı fevvâre-i ḫayâtı kesilüp ‘ale’l-fevr ‘azm-i ğülşen-serây-ı ‘ilîyyîn etmişdir.”*³⁷

şeklinde sanatlı bir üslûpla dile getirilmiştir.

2. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Durum ve İlişkiler

Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye ve Semâ’-hâne-i Edeb’de terceme-i hâli verilen şahsın sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarından bahsedilmesi de yukarıdaki örneklerle benzer özellik göstermekte, bu konularda da Semâ’-hâne-i Edeb’in anlatımı yalnlığıyla dikkati çekmektedir.

Örneĝin, Şeyh Gâlib bölümünde Sultan 3. Selîm ve ailesinin Gâlib’e verdikleri önemle ilgili Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’deki

*“Ve daḫi ḫazret-i ‘Azîz mette’anallāhu bi-fuyūzâtihi ḫazretlerinüñ Dîvân-ı belâĝat-‘unvânlarını ol pâdişâh-ı celilü’ş-şân kemâl-i şıḫ u maḫabbetle taḫrîr itdürüp ol rütbelerde tezhîb ü tebyîzına tekellûf ü iltizâm olunmuşdur ki yalnîz teclîd ü tezhîbine **üç yüz altuna** bâliĝ maşârif olduĝı meşhûr ve kenâr-bâlin-i istiḫsân-ı şehryârîden eksük olmayup dem-be-dem ‘ayn-ı inâyetlerine manzûr*

³⁴ Genç, *a.g.e.*, s. 327.

³⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 147.

³⁶ Genç, *a.g.e.*, s. 429.

³⁷ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 196.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

olmuşdur. Ve taraf-ı bâhirü'ş-şeriflerine Vâlide Sulţân hazretleriniñ dağı maĥabbet-i tāmme ve şadâkat-ı bâliğaları olup ĥattâ tesvîķ u teşvîķleri ile Kâsım Pâşâ ĥânķâhını müceddeden ta‘mîr ve ol Sulţân-ı ‘inâyet-‘unvân bu ĥizmet-i celîle ile mazĥar-ı şefâ‘at ve himmet-i ricâlullâh oldığı bî-iştibâhdur.”³⁸

ifâdeleri Semâ’-hâne-i Edeb’de sadece

*“Sulţân Selîm-i Sâliş tâbe serâhu hazretleri Ĥazret-i Şeyĥe mu‘teķid ve eş‘ârına dil-rubûde olmağıla dîvânını taĥrîr ve ol mertebe tezyîn itdirmişdir ki yalnız teclîd ü tezhîbine **üç biñ altun** şarf olunmuşdur.”³⁹*

cümlesiyle karşılık bulmakta ve bu cümle kısmen farklı (*üç yüz altun – üç biñ altun*) bir bilgiyi de ihtiva etmektedir.

Es-Seyyid Fâzıl Halîl Dede’nin kültürel durumunu Esrâr Dede

“...bu fakîr-i nâ-çârũñ gördüğüm kendü ĥaĥt-ı destleriyle hey’et ü hendese ve erķâm u ‘ulûm-ı kelâma dâ‘ir on ĥadar resâ‘il-i bî-mânendleri vardır. Ez-cümle Müneccimbaşı Aĥmed Dede ve Tiryâķî Kâzî‘asker ‘Ârif Efendî gibi şâkirdlerinden mertebe-i fâzlları nümüdâr ve bu kıt‘a-i fâzîlânelerinden gevher-i kemâlleri be-dîdârdur.”⁴⁰

ifâdeleri ile anlatırken Semâ’-hâne-i Edeb’de bu durum

“Hey’et, hendese, erķâm, ‘ulûm-ı kelâma dâ‘ir on ĥadar risâleleri vardır. Müşârun-ileyhiñ ne gibi bir fâzıl-ı niĥrîr olduğuna şâkirdleri Müneccimbaşı Aĥmed Dede ile Tiryâķî Kâzî‘asker ‘Ârif Efendi şâhidlerdir.”⁴¹

cümleleriyle daha açık ve sâde bir şekilde ifâde edilmiştir.

3. Kişilik Yapısı ve Özellikleri

Şâirlerin dervişlikleriyle ve rahat bir dünya hayatına karşılık dervişlik yolunu seçmeleriyle ilgili olarak Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye’de Ah-i Sâdık bahsinde geçen

³⁸ Genç, *a.g.e.*, ss. 389-390.

³⁹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 177.

⁴⁰ Genç, *a.g.e.*, ss. 415-416.

⁴¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 187.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

“...fi’l-aşl Kütâhiyyede âhiyân-ı mâldâr ve şâhib-i câh u vaķâr iken rubûde-i şîve-i cenâb-ı Çelebî Mużafferü’-d-dîn olup mâ-melek-nişâr-ı tarîķa-i hünkâriyye ve ba’de ilbâs-ı külâh u hırķa sarây-ı Mużafferîde hizmet-i külķhan-ı gülşen-nişânlarıyla telebbüs-i hâkister-i melâmet buyurup...”⁴²

tarzındaki sanatlı ifâdelerin karşılığı Semâ’-hâne-i Edeb’de

“...Kütâhiyyeli bir zengin âdemiñ ođlu iken terk-i mâl ü menâl ile Konya dergâhına rû-mâl olup Çelebî Mużafferü’-d-dîniñ germ-âbesinde semender gibi kül-ķancılık hıdmetine atılmış ve ilâ-âhiri’l-’ömr bu hıdmetde yanıp yakılmışdır.”⁴³

şeklinde daha gösterişsiz, sâde bir nesir üslûbuyla ve nisbeten kısaca yer almaktadır.

Yine rind-meşrep bir şâir olan Melâmî Dede ile alâkalı Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’nin

“Pervâneğân-ı çerâğ-ı Sulţân Semâ’î-i Dîvânîden bir zât-ı melek-simât-ı nûrânî olup hırķa-püş-ı melâmet-i ‘aşķ u fenâ ve bâdenüş-ı selâmet-i şıdķ u şafâ ve lâ’ubâlî-güftâr ve lâ-ķaydâne-refţâr olmalarıyla...”⁴⁴

ifâdeleri manâ olarak Semâ’-hâne-i Edeb’de

“Sulţân Dîvânî ķuddise sırruhu ķazretleriniñ perverdegânından bir dervîş-i lâ’ubâlî-meşreb imişler.”⁴⁵

şeklinde çok daha kısa, sâde bir dille yer almaktadır.

4. Fiziksel Durum ve Görünüm

Tasavvufî bir tarîkat olmasından dolayı Mevlevîlikte zâhirden çok içsel özellikler önemli olduğu için, muhtemelen Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de de hâl tercümeleri verilen şâirlerin fizikî görünüşleri ile ilgili bilgiler yer almaz; ancak şâirlerin mahlâsları, dış görünüşleri ile ilgili ise o zaman çok kısa bir şekilde değinilir.⁴⁶ Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de Servî beyanında

⁴² Genç, *a.g.e.*, s. 29.

⁴³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁴ Genç, *a.g.e.*, s. 472.

⁴⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 218.

⁴⁶ Genç, *a.g.e.*, s. CXVII.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“...ğāyetle keşīde-bālā ve hūb-sīmā ve hoş-nümā olmağla bu maḥlaş-ı müsteşnāyı ihtiyār buyurup bir serv-āzāde-i bōstān-ı tecrīt ve bir gül-naḥl-i nev-resīde-i gülistān-ı tefrīd idiler.”⁴⁷

şeklinde bir ifāde yer alırken Semâ’-hâne-i Edeb’de bu mahlâsın dış görünüşle ilgisi hakkında şöyle kısa bir açıklama bulunmaktadır:

“Sīnīñ fetḫiyle Serverī (...) tenāsüb-i endāmı ve şabāḥat-i sīmā-yı lāle-fāmı Serverī telkībine sebebiyyet vermişdir.”⁴⁸

B. Edebî Kişilikle İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler

1. Yaratılış Bakımından Şâir

Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de Şâh Çelebî Efendî’nin mizâcı hakkında yer alan

“...bu gūne gevher-efşān-ı taḥkīk olurlar ki māh-ı sipihr-i celālet mihr-i evc-i ‘adālet bir tāc-dār-ı büzürgvār-ı evreng-i şehāmet ve dürer-i yektā-yı ḳulzüm-i zehḥār-ı feḥāmet idi kim müddetü’l-‘ömr cebhe-güşā-yı mevḳı’-i çīn-gīn olmayup hemīşe gül-i ḥandān-ı gülşen-i beşāşet olup cümleyi rüy-ı dil-i şefḳat-āyīnleriyle hoşnūd ve keff-i kifāyet-i nevāziş-i iḥsānlarıyla memnūn idüp...”⁴⁹

sanatlı anlatıma karşılık Semâ’-hâne-i Edeb’de çok özlü olarak

“Ḥalīm ü selīm ve faşīḥ ü fehīm ve saḥī vü kerīm bi zāt-ı sūtūde-şifāt imişler.”⁵⁰

ifādesi yer almaktadır.

Şem’î Dede’nin yaratılıştan gelen şâirlik mizâcını verirken Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye

“El-Ḥaḳ ḳudemānuñ āteş-zebānlarından rüşen-i ḥayāle ḳudreti ve gerçekden sūz u güdāza ülfeti vardır.”⁵¹

ifādesini kullanırken Semâ’-hâne-i Edeb bu konuyu kısaca

“El-Ḥaḳ ḳudemā-yı şu‘arānuñ āteş-zenlerindedir.”⁵²

⁴⁷ Genç, *a.g.e.*, s. 241.

⁴⁸ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 98.

⁴⁹ Genç, *a.g.e.*, ss. 245-246.

⁵⁰ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 102.

⁵¹ Genç, *a.g.e.*, s. 260.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

cümlesiyle anlatmaya çalışmıştır.

2. Edebî Kültür ve Gelenek Bakımından Şâir

Mevlevî şâirlerin edebî kültür ve birikimlerini elde etme imkânı buldukları en önemli çevre içinde yetiştikleri Mevlevîlik atmosferidir. Farsça öğrenerek Mevlânâ'nın şiirlerini ve diğer eserlerini okuyup anlama çabaları, üstat Mevlevî şâirlerin şiirlerini tanıma, ezberleme, tanzîr etme gayretleri, onların kuvvetli bir Mevlevî şiiri geleneğinin bünyesinde yoğrulup kabiliyetlerinin güçlenmesine ortam sağlamıştır.

Genelde şeyhlerinin talim ve terbiyesiyle yetişmeye başlayan Mevlevî şâirlerinin daha sonra üstat olarak çevrelerinde bir edebiyat muhiti oluşturdukları görülmektedir. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Neşâtî Dede'nin terceme-i hâlinde yer alan

“...Ağa-zâde zâdellâhu şerefen hâzretlerinüñ dervîşi ve şâkird-i bî-teşvîşi olup ‘ulûm u fûnûn-ı külliyye vü cüz’iyyede lede’l-kül müselleme ve ‘ilm-i deķâyık-ı eş’âr-ı Fârsiyyede ‘alem olduklarından mâ-‘adâ nice zamân zebân-âmûz-ı sühân-verân-ı ‘aşrî olmağla (...) ‘azîz-i müşârün-ileyhüñ meslek-i şi’r ü inşâda kıdemi olup şu‘arâ-yı vaķtün fenn-i i‘câzda üstâdı oldığı gibi kıdem-i şi’rde dağı pîrleridür (...) dört beş sene miķdârı Edirne hânķâhında mecma‘-ı şu‘arâda ser-halka-i fuzâlâ ve imâme-i sübhâ-i ehl-i nazm u inşâ ve biñ seksen beş senesi encümen-i aħbâba yâ hû eyledüklerinde yigirmiden mütecâviz şâ‘ir-i mâhir merşiyeye-güyâ olup (...) ve dağı bu Nazîmün nâmi Yaħyâ olup muķaddemâ Hâlîm taħalluş iderdi şoñra Neşâtî Hâzretlerinüñ istifâza-i envâr-ı ta‘lîmlerine mazhar olduğda Nazîm buyurılıp berekât-ı telemmüzleriyle bir şâ‘ir-i zör-âver-i rûzğâr olmışdur...”⁵³

ifâdeleri Semâ’-hâne-i Edeb’de

“...Ağa-zâde hâzretleriniñ dervîşi ve şâkird-i ders-i bî-teşvîşi olup kâffe-i ‘ulûm u fûnûn-ı külliyye vü cüz’iyyedeki mahâreti ‘inde’l-kül müselleme ve deķâyık-ı eş’âr-ı Fârsiyyede ‘alemdür. Yetmiş seksen sene ķadar medrese-i feşâhatda merba‘-nişîn-i kürsî-yi üstâdiyyet olup yüzden mütecâviz esâtize-i şu‘arâ yetişdirmişdir. Nazîm gibi bir şâ‘ir-i

⁵² Alî Enver, *a.g.e.*, s. 111.

⁵³ Genç, *a.g.e.*, ss. 484-491.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

suhan-pîrâ dağı müşârun-ileyhüñ halka-i ta'liminde feyz-yâb olup..."⁵⁴

şeklinde özetlenmektedir.

Bu konuda bir başka örnek de Dervîş Neyyir bahsinden verilebilir. Esrâr Dede'nin bu şâirle ilgili

*"...Hâzret-i Gâlib Dede cenâb-ı kemâlet-nişâblarınun ser-nihâde-i hizmet-i meydân-ı ma'ârif-erkânları olup el-ân sâye-i terbiye-i şîme-i kerîmânelerinde taḥşîl-i hüner ü ma'ârif ve verziş-i şî'r ü inşâ ile meşgûl bir dervîş-i 'ârifdür."*⁵⁵

sözleri Alî Enver tarafından daha sâde bir üslûpla kısaca

*"...Şeyḫ Gâlibiñ hıdmetinde kemer-bend olmuş ve o sâyede taḥşîl-i hüner ü ma'ârif eylemiştir."*⁵⁶

cümlesiyle karşılık bulmaktadır.

3. Şâir ve Çevresi

Mevlevî zümresi şâirleri kendilerine has bir kültür ve sanat muhiti içinde bulduklarından dolayı klâsik şiir geleneğinin diğer şâirleriyle çok fazla ilişkide bulunmamışlardır. Bu durum Esrâr Dede Tezkiresi'nde de dikkati çekmektedir.⁵⁷ Ancak Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de sınırlı sayıda bazı şâirlerin edebiyat muhiti ile ilişkileri verilmiştir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Dervîş Birrî beyânında sarfedilen münşiyâne üslûplu

"...Aḫḫâr Birrî dimekle şöhret-şî'âr-ı beyne'l-iḫvânı ve'l-ḫullân olup cemî'e ezmânda ol buḫ'a-i celîle-i Mevleviyyede mevcûd iḫvân-ı şafâ ile muḫâlaḫa ve enzâr-ı bed-bünyân-ı rûzgâra şüret-kâr u kesb ile muḡâlaḫa-fermâ olurlar idi. Hattâ bir zamân şâ'ir-i meşhûr Şâbit Efendî Ma'nîsâda ḫâkimü's-şer' oldığı eşnâlarda Nâbî Efendî daḫi bir taḫrîbiyle Ma'nîsâya varup her birisi yegâne-i rûzgâr geçinür iken beyt

⁵⁴ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 226.

⁵⁵ Genç, *a.g.e.*, s. 513.

⁵⁶ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 244.

⁵⁷ Genç, *a.g.e.*, s. XCIV.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

Her pîşe gumân meber ki hâlîst

Şāyed ki peleng hoŧte bāşed

mışdâkıunca Dervîş Birrî her birlerinin nev-be-nev zuhûr u sünûh iden gazeliyyât-ı tâze-zemînlerine nezâyir-i bālâlar söyleyüp ve anlar daħı ‘Azîz-i merķūmuñ eş‘âr-ı tâze-tarħını tanzîr iderek beynlerinde mübâlaħa ile germiyyet-i ülfet şu‘le-gîr-i mecâlis-i ünsiyyet olup ve her birleri ta‘accüb-güne ‘Arabî

Kem min-ħabâyâ fi’z-zevâyâ ħâfiye

Lâkin izâ mâ-zaharet huve kâfiye

diyü i‘tirâf eyledükleri meşhûr ve el-ân Şābit ve Nābî ve Vehbî Dîvânlarında nezâyir ü leŧâyifleri meşhûrdur.”⁵⁸

sözler daha sâde ve külfetsiz bir dille Semâ’-hâne-i Edeb’de

“... ‘Aħtâr Birrî diyü nâm almışdır. Şā‘ir-i meşhûr Şābit Efendî merħūm Maħnisa ħâkimü’ş-şer‘i iken Nābî Efendî merħūmu daħı oraya gidip her biri yegâne-i zemân geçinirler ve tâze-zemînler ile gazeller inşâd eyleyip nazîriniñ ityânı ħayr-ı kâbil diyü ħurulurlarken bizim ‘Aħtâr Birrî

Her pîşe gumân meber ki hâlîst

Şāyed ki peleng hoŧte bāşed

manŧūkunca söylediħi nazîreleriñ bî-nazîr olduğunu müşârun-ileyhimâ daħı taşdıħ eylemeleriyle bezm-i müşâ‘arelerine almışlar ve pek çok mülâtafe-i şā‘irâne ħuşûle getirmişlerdir.”⁵⁹

şeklinde karşılık bulmaktadır.

Dervîş Hulûs’un şiir ve edebî çevresi ile ilgili Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye’de yer alan

“...muħibbân-ı Mevlevîden Seyyid Pertev Efendî ve sâ‘ir-i şu‘arâ-i ‘aşr ile ekşer-i vaħtleri müşâ‘are vü mülâtafe ile gûzerân idüp ħattâ ‘urefâ-i merķūmîn ile olan leŧâyif ü nezâ‘irleri taħrîrine bu

⁵⁸ Genç, *a.g.e.*, ss. 60-61.

⁵⁹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 18.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

muhtaşaruñ müsâ'adesi olmayup mecmû'a-i maḥşûşa cem'ine şâyândur."⁶⁰

şeklindeki sözler, Semâ'-hâne-i Edeb'de Dervîş Hulûsî başlığı altında özet olarak

"...bir çok şu'arâyıyla mülâtafe-i şî'riyyede bulunmuş..."⁶¹

cümlesiyle karşılanmıştır.

4. Eseri Bakımından Şâir

Sabûhî Dede'nin biyografisi ile ilgili bölümde onun eseri hakkında Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de geçen

"...ibtidâ-yı sülûklarında cezbe-i zâ'ide ile müstağrak-ı hayret-i müteväliye-i şubḥ u şâm ve ba'de's-şahv İhtiyârât-ı Meşnevî nâm şerḥ-i laṭîfî anda inşâ buyurmuşlardur ki muḥaddemâ Şâm şeyḫi olan 'İlmî Dede ḥazretlerinüñ Şerḥ-i Cezîre-i Mesneviyyesine nazîredür ve ekşer-i es'ile vü ecvibeleri aña müte'alıḫdur."⁶²

ifâdelerine karşılık Semâ'-hâne-i Edeb'de kısaca şu cümle yer almaktadır:

"İbtidâ-yı sülûklarında kendilerine cezbe fârî olup ba'de's-şahv İhtiyârât-ı Meşnevî nâmında güzel bir şerḥ yazmışdır."⁶³

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Ârif Dede'nin bir şiiiriyle ilgili

"Nazm-ı suḫana gerçekten kâdir şâ'ir-i zör-âverdür. Hattâ peder-i sâmi-güherlerinüñ bu ğazel-i ra'nâlarını taḫmîs itmişdür ki meslek-i nazm u inşâda ḫudret-i bâligaları bu taḫmîs-i mezbûrdan bedîdâr olmağla..."⁶⁴

ifâdeleri yer alırken Semâ'-hâne-i Edeb, şâirin şiiirdeki kudretini

⁶⁰ Genç, *a.g.e.*, s. 159.

⁶¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 60.

⁶² Genç, *a.g.e.*, s. 275.

⁶³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 120.

⁶⁴ Genç, *a.g.e.*, s. 354.

“Peder-i ‘ālîleriniñ bir gazeline yazup bir kaç beyti intiḥāb ve ber-vech-i ātî derc edilen taḥmîsleri fenn-i şî’rde kudret-i bâlîgalarını işbâta kāfîdir.”⁶⁵

cümleleri ile sâde bir şekilde dile getirmektedir.

Rusûhî Dede Efendi’nin eserlerinin zikredildiği bölüm ise Semâ’-hâne-i Edeb’de Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’den daha geniştir. Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de konuyla ilgili yer alan

“Ve **heft müccelledât-ı Meşnevî-i Ma’nevî şerḥinden** mā-‘adā Cāmi‘u’l-Āyāt ve Minhācü’l-Fuḡarā ve Ḥüccetü’s-Semā’ ve Şerḥ-i Füşüşü’l-Ḥikem emşālî manzûm ve mensûr kırḡdan mütecāviz ‘ulûm-ı şettâda mü’ellefâtı olduḡundan mā-‘adā ḡadr-i müşterek eş‘ārı ve mükemmel Dîvân-ı belāḡat-şî‘ārı vardır.”⁶⁶

şeklindeki sözlere karşılık Semâ’-hâne-i Edeb’de, bir yerde farklı bilgilendirme ile, şu cümleler sarfedilmiştir:

“Müşârun-ileyh **Meşnevî-yi Şerfi altı cild üzerine şerḥ** etmiş ve bu şerḥ keşf-i rumûz-ı Meşneviyye ve fetḥ-i künûz-ı ma’nevîyye ḡuşusunda şurûḡ-ı sâ’ireye ḡat ḡat teveffûḡ eylemiştir. (...) Şerḥ-i Meşnevîden başka Cāmi‘u’l-Āyāt Minhācü’l-Fuḡarā Ḥüccetü’s-Semā’ Şerḥ-i Füşüşü’l-Ḥikem gibi kırḡdan mütecāviz mü’ellefât-ı celîleleri vardır. Eş‘âr-ı ber-güzîdeleriniñ müḡtala‘asını Dîvânına ḡavâle edip...”⁶⁷

Rusûhî Dede’ye dâir bu bölümde Esrâr Dede’den farklı olarak, Alî Enver Mesnevî Şerhi’nin Rusûhî’ye verdiği ünle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Binā’en-‘aleyh Ḥazret-i Şeyḡ şurrāḡ-ı kirām içinde bir mevḡi‘-i maḡşûş-ı imtiyāz almışlar ve vaşfihi yuḡnî ‘an-ismihî ḡā‘idesince Şāriḡ diyü muḡlaḡ zıkr olunarak Şāriḡ Rusûḡî veyā Şāriḡ İsmā‘îl gibi bir ḡayd îrādından vāreste bulunmuşlardır.”⁶⁸

III. Semâ’-hâne-i Edeb’in Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’den Farklı Taraflarının Ortaya Konması

⁶⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 161.

⁶⁶ Genç, *a.g.e.*, s. 210.

⁶⁷ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 82.

⁶⁸ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 82.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

A. Sebeb-i Telif Bölümleri

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Esrâr Dede eserini yazma sebebinin, şeyhi Gâlib Dede'nin Mevlevî şâirlerden topladığı şiir örneklerini bu şâirlerin hâl tercümelerini de ekleyerek tek kitap bünyesinde toplama amacı olduğunu belirtmiştir:

“ ...muḳaddemâ Efendimüñ kendi dest-ḫaṭlarıyla cem‘ u tedvîn buyurduḫları sâdât-ı kirâm-ı Mevleviyye keşşerehumullâhu ilâ-yevmi'l-ḫıyâme ḫazerâtlarınıñ eş‘âr-ı bedî‘u'l-âşârlarını herbirisine terceme-i aḫvâleri iltihâḫıyla bir tezkire-i maḫbû‘a cem‘ine niyyet ve ba‘zı maḫallerinüñ birer miḫdâr heyûlâsına himmet buyurmuşlardı. (...) ez-cümle bu tezkire-i şerîfüñ cem‘inden ğaraż kerâmetlü Dede Efendimüzüñ çend sâl tettebbu‘ u ihtimâm u iştiğâlleriyile kütüb ü mecâmi‘-i keşîreden cem‘ buyurduḫları eş‘âr-ı ḫuceste-âşâr-ı Mevleviyyenüñ maḫall-i vâhidde şîrâze-bend-i cem‘ u tedvîn olunması olup...”⁶⁹

Semâ'-hâne-i Edeb'in sebeb-i telif kısmında ise kendisini “şiir taslakçısı” sıfatıyla tanıtan Alî Enver Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'yi ilk kez, misafir olarak kaldığı Gelibolu Mevlevihânesi'nde şeyh Mustafa Dâniş Efendi'nin kütüphanesinde gördüğünü ifâde etmiştir:

“ ...Şeyḫ Efendi ḫazretleri benim şî'r taslakçısı olduğumu añlamış olmalıdırlar ki dergâh-ı şerîfde ḫaldığımız müddetçe müṭâla‘a etmek üzere kütüb-i nefîse ile mâlî olan kütüb-ḫânesinden bir çok kütüb-i edbiyye çıkardılar bu kitâbların içinde Şeyḫ Gâlibiñ e‘azz-ı yârânından Esrâr Dedeniñ tezkiresi nazâr-ı diḫḫatimi celb eyledi. Tezkire-i mezkûre bi'l-cümle meşâyih u dervîşân-ı Mevlevîniñ şu‘arâsına maḫşûş olup ḫurûf-ı hecâ tertîbi üzere bir çok e‘âzım-ı Mevleviyyeniñ terâcim-i aḫvâliyle âşâr-ı şî‘riyyelerini ḫâvîdir. Kitâbiñ ibtidâsı âlem-i beşeriyyet gibi ebü’s-şu‘arâ Âdem Dededir.”⁷⁰

⁶⁹ Genç, *a.g.e.*, s. 4-8.

⁷⁰ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 7. Alî Enver'in telif sebebinden anlaşılan odur ki, Gelibolu Mevlevihânesi'nde misafir olarak kaldığı süre içinde, çok beğendiği Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin bir taslağını çıkararak ondaki bilgi ve hükümleri özetlemiş, verilen şiir örneklerinin de ancak bir kısmına yer vermiştir. Semâ'-hâne-i Edeb'i bütünüyle değerlendirme sonucunda, Alî Enver'in kendi bilgi ve eleştiri süzgecinden geçirek bu özetleri daha sonra tekrar ele almış olabileceği ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

Anlaşılan odur ki, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile ilk karşılaşmasında eserin muhtevası ve tertip özellikleri Alî Enver'in dikkatini çekmiş, büyük bir ihtimalle onda Semâ'-hâne-i Edeb'i kaleme alma fikrini ortaya çıkarmıştır.

B. Alî Enver'in, Eserini Tertip Etmede ve Şiir Örneklerini Belirlemedeki Tercihleri

Yukarıdaki bazı bölümlerden de anlaşılacağı gibi Alî Enver, bazı durumlarda kendi tercihlerini Esrâr Dede'ninkilerin önüne geçirmiştir. Hâl tercümelerinin tertibi ile ilgili olarak Şehlâ (Meyyâl) bahsindeki sözleri dikkat çekicidir:

“Müşârun-ileyh eş'âr-ı Fârsiyyelerinde Şehlâ ve nazm-ı Türkîlerinde Meyyâl maḥlaşlarını ihtiyâr etmiş olduklarından Tezkirede hem ḥarf-i şîn hem ḥarf-i mîmde îrâd olunmakta ise de biz şu 'unvân ile birleştirmegi münâsib gördük.”⁷¹

Ancak, Semâ'-hâne-i Edeb'de Hüsrev Çelebi ile ilgili bölümde Muhibbî'den verilen örnek beyit hakkında

“Esrâr Dede bu münâsebetle Sulṭân-ı müşârun-ileyh ḥazretleriniñ teberrüken bir ḡazel-i bî-bedel-i 'âşıkânelerinden taḥrîr ediyor, fakîr daḥı o eşere iktifâyı câna minnet bildim.”⁷²

şeklindeki sözleri; Sâ'ib-i Tebrîzî bölümünde yer alan

“Şu ḡazel-i Fârsîleri daḥı Esrâr Dedenin intiḥâb-kerdesidir.”⁷³

ifâdesi ve yine Yûsuf Sîne-çâk bahsinde Hayretî'nin şiirinden verilen örnek hakkındaki

“...eşer-i Esrâr Dedeye iktifâ'en bir kaç beyt aḥz ü derc olındı.”⁷⁴

Buna benzer bir durum Safvet Tezkiresi'nin ortaya çıkışında da dikkati çekmektedir. Safvet, tezkiresinin sonuna eklediği “tezyîlü'l-kitâb” bölümünde, nâmını işitip çok merak ettiği Safâyî Tezkiresi'ni Mehmed Said adlı arkadaşında görmüş, fazla zamanı olmadığı için eseri özetleyerek kendisi için çoğaltmıştır. Belki de daha sonra bu özeti değerlendirmeye tâbi tutarak bazı düzenlemeler yapmış ve eserini ortaya çıkarmıştır. Bu konuda bkz. Levend, *a.g.e.*, s. 325; İpekten vd., *a.g.e.*, s. 123.

⁷¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 114.

⁷² Alî Enver, *a.g.e.*, s. 51.

⁷³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 124.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

cümlesinden de anlaşılacağı üzere, Alî Enver eserinde verdiği şiir örneklerinde genellikle Esrâr Dede'nin tercihlerine uymuştur. Bununla beraber, Tâbî'de 1 mısra, Tâ'ib'de 1 beyit, Rusûhî'de 4 beyit, Şeyh Gâlib'de 2 beyit ve 1 gazel gibi sâdece birkaç yerde farklı veya fazladan örnek kullanarak kişisel tercih ve tasarrufunu göstermiştir.

Rusûhî Dede'nin hâl tercümesinde Alî Enver, Şeyh Gâlib'in Rusûhî Dede hakkındaki iki şiirinden dört beyti örnek olarak vererek bazı yorumlarda bulunmuştur:

“Şeyh Gâlib merhûmuñ şu

İy kâşif-i esrâr-ı nihan hazret-i Şârih

Rû-püş-ı tecellî-i 'ıyan hazret-i Şârih

maṭla'ıyla ibtidâ eden ve şu

Müşkil kımayup Meşnevi-i Pîrde haqqâ

Hall eyledi bî-reyb ü güman hazret-i Şârih

beytini hâvî bulunan kaşîde-i garrâsıyla:

Merhabâ iy muḳtedâ-yı 'âşîkân-ı Mevlevî

Şeyh İsmâ'îl Şârih kahramân-ı ma'nevî

Meşrebüñdür çeşme-i 'irfân u feyzuñ maḳsemi

Ḳalb-i pâküñ vâriş-i mîrâş-ı genc-i Meşnevi

beyitlerini müctemi' bulunan kaşîde-i belîğasını okuyanlar Rusûhî Dedeniñ ne derecelerde câlis-i bâlâ-yı süllem-iḳtidâr olduğunu añlarlar.”⁷⁵

C. Semâ'-hâne-i Edeb'de Şiir Örnekleri ile Şâirler Hakkındaki Tenkitler

Esrâr Dede'den farklı olarak Alî Enver bir çok yerde, örnek olarak verilen şiirlerden sonra o şiirler hakkında çeşitli yorumlar yapmış; şiirini delil olarak kullanıp şâirinin kabiliyeti, mizâcı gibi konularda fikir yürütmüştür.

⁷⁴ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 254.

⁷⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 81-82.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Şûrî-i Meczûb bahsinde geçen

“*Gel iy nâşih kıo pendî hâl-i dilden bî-ğabersin sen
Beni dîvâne itdi ol perî bilmem ne dirsiñ sen*

*beytindeki şavır-ı ‘aşıkâne her hâlde Şûrî’niñ şûrîdeligi iktizâsıdır. Zuğâklarda deli gibi rakş ederek gezen bir meczûbuñ şu eş‘âr-ı ma‘külelerine bakıp da feyz-i Hazret-i Mevlânânıñ ne derecelerde olduğunu añlamalıdır.”*⁷⁶

sözleri; Dervîş Safâyî bölümünde verdiği

“*N’olur dil-ber baña itse cefâyı
Budur âdâb-ı tarz-ı âşnâyî*

*O da bir iltifât-ı ma‘nevîdür
Ne bilsün ehl-i şüret bu edâyı*

*Şafâ-yı hâtırım var derd-i dilden
Şafâ-yı gamda buldum ben şafâyı*

*kıta-i dil-nişîni mûmâ-ileyhiñ ahlâk-ı haseneye mâlik ve temâmı temâmına tarîk-i şûfiyyeye sâlik olduklarına burhân-ı kavîdir.”*⁷⁷

tarzındaki hüküm ve Dervîş Arşî’nin “kum kum kum” redifli gazelinin şu makta’ beyti ile ilgili

“*Arşî-i şeydâdan eger ister iseñ toğrı haber
Râh-ı Hağa eyle sefer vakt-i seher kum kum kum*

*Fî’l-haķîka makta’da i’tirâf edildiği üzre Dede ‘Arşîniñ şu gazeli deliden uslu haber meşelinîñ mâ-şadaķıdır.”*⁷⁸

şeklindeki düşünceleri, Alî Enver’in “şiiir-şâir mizâcî” ilişkisi hakkında verdiği hükümlere örnek olarak verilebilir.

Bu örneklerin yanında Deştî bahsindeki

⁷⁶ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 113.

⁷⁷ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 138-139.

⁷⁸ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 165.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“...mecmū‘a-i ihvānda ancağ şu

Rā kaşlarını ‘āşığa her dem durer bükür

Olmasa dil-rübālaruñ işte buraları / bu rāları

beyti muḳayyed bulunduğunu Esrār Dede beyān eyliyor. Beyt-i mezkūr epeyce bir şiveyi ḥāvī olmağıla Deştiniñ nāmını dürüp büküp de deşt-i nisyāna atmağı şime-i inşāfa muvāfiḳ bulmadım. İkinci rāda ḳaşa olan ihāmdan başka dığer bir ma‘nā-yı mülāyim daha taḫaṭtur etmiş olaydım şu epeyce ḳaydına lüzüm görmez idim”⁷⁹

görüşleri; Seyyid Alī Mesnevî-hân’ın şiiri beyânında sahte dervişlerle ilgili eleştirel tarzdaki

“Ḥvāhişgerān-ı sikke-i ‘irfāna müjde kim

Pürdür nuḳūd-ı şevḳ ile ḳalbüm defnesi

beytinden ‘ibāret olarak dest-res olunan eşerini yazmayıp terk etmekden ve ismini kūşe-i nisyāna bırakmaḳdan ise bir ṭaḳım dervişān-ı mānḳır-perestāniñ gözlerini ṭoldurmaḳ üzere nazargāh-ı ‘ibretlerine vaz‘ eylemek daha münāsib görülmüşdür.”⁸⁰

sözleri ve Şināsî’nin terceme-i hâlindeki

“Derūnī-āşnā ol zāhiren bî-gāne şansunlar

Bu bir ra‘nā-revişdür ‘āḳıl ol dīvāne şansunlar

(...) Baña ḳalırsa Şināsîniñ bu bir beytini yüz ḡazele bedel ṭutmaḳ büyük bir ḫaḳ-şināsılıḳdır.”⁸¹

ifādelerinden Alī Enver’in, yâdigâr kalmış bir tek beytin bile şâirinin kudretini anlatmaya yeteceğı düşüncesinde olduğı anlaşılmaktadır.

Alī Enver, Şeyh Gâlib’in, zamanının en kudretli şâiri olduğunu beyân etmek için Hüsn ü Aşḳ’ta kendini ve şiirini övgü tarzında yazdığı

“Ṭarz-ı selefē teḳaddüm itdüm

Bir başka lisan tekellüm itdüm

⁷⁹ Alī Enver, *a.g.e.*, s. 75.

⁸⁰ Alī Enver, *a.g.e.*, ss. 96-97.

⁸¹ Alī Enver, *a.g.e.*, s. 119.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

*Ben olmadum ol gürüha pey-rev
Olmuş beli Gencevîye Husrev*

*Zann eyleme şöyle böyle bir söz
Gel sen dağı söyle böyle bir söz*

*Erbâb-ı suhan temâm ma'lûm
İşte kalem işte kişver-i Rûm*

*Gördün mi bu vâdî-i kemîni
Dîvan yolu şanma bu zemîni*

*Engüşt-i hatâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle*

*Gencînede resm-i nev gözetdüm
Ben açdum o genci ben tükettüm*

*Esrârını Meşnevîden aldum
Çaldum ise mîrî mâlı çaldum⁸²*

beyitlerini örnek verdikten sonra

“...fâhriyye-i şâ'irânesiyle bütün şu'arâ-yı 'aşrına meydân okumuşdur. Faķaķ karşısına çıkacak bir kimse bulunamamışdır. Binâ'en-'aleyh bu maşra'agâh-ı feşâhat bilâ-ħaşm ve lâ-muħâşım o pehlevân-ı ma'ânîye kalmışdır.”⁸³

⁸² Alî Enver, *a.g.e.*, s. 172.

⁸³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 172.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

şeklinde bir yorumda bulunmuştur.

Tezkirecilik geleneğinde şiir tenkidi konusunda sıkça karşılaşılan bazı kelime ve terimleri Semâ'-hâne-i Edeb'de Alî Enver'in de kullandığı dikkati çekmektedir. Örneğin, Tâbî bahsinde yer alan

“...Muştafâ Dedenîñ irtiñhâlınden şoñra yirine oğlu Ebü Bekr Dede oñurduđda

Münâsibdür hilâfet Muştafâdan şoñra Bū Bekre

târîñini söylemişdir ki bir vañt Sünbül-zâde Vehbî Efendi merhūmuñ çeşmesâr-ı tab'-ı şâ'irânelerinden feverân edip de 'aşrı şu'arâsınıñ ağızlarınıñ şuyunu ağıtan

Zülâfî Mâverâ'ü'n-nehre deryâdan revân oldı

târîñi ile bu târîñ muķâyese edilirse biri tâbdâr diğeri âbdâr denecek kadar farķ bulunabilir.”⁸⁴

cümlelerindeki *tâbdâr* ve *âbdâr* kelimeleri; Tâ'ib maddesindeki

“...ñânedân-ı mevâlî-yi 'izâmdan bir zât ecdâdı tariķına sülūk ile müderris olmuşiken mu'aññaran tañra-furūşî-yi uşul-i tañarâtı terk ile Mevlevî olduđunu işidince bi'l-bedâhe şu

Tañte-i ders-i cünun sîne-i şad-çâkümdür

Şânesiz müşıla-i zülfe varur silsilemüz

beyt-i mazmündârını inşâd etmişdir. Geçen sene ahibbâdan Şi'ârî Efendiniñ haķķ-ı 'âcizide söylediği şu

Eyledi on iki yılda hareket dâñilden

Bu gidişle varır altmışlıya yetmiş senede⁸⁵

beyti dañı o yolda bir mazmūnu ãvîdir.”⁸⁶

ifâdelerinde ve Hilmî ile ilgili

“*Sâñil-nâmelerinde Fındıķlıya dâ'ir şu*

⁸⁴ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 22.

⁸⁵ Bu beytin mazmunundan hareketle, Alî Enver'in meslek hayatına dâir bazı ipuçları yukarıda ilgili paragrafta ele alınmıştır.

⁸⁶ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 23-24.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Çırılur üstine ‘uşşâk o gözi bādāmuñ

Zer-i maḥbûb ile Fındıklıya çek al kāmūñ

beytiyle Tarabya hakkında söylediği şu

Biz hicâz eylesek ‘uşşâka o şeh-nâz eyler

Uymaz âhengine erbâb-ı tarab yanılır

beyti ḥaylî mazmûndârdur.”⁸⁷

ibârelerinde yer alan *mazmûn* ve *mazmûndâr* terimleri şiir eleştirisi çerçevesinde kullandığı kelime ve terimlerden sadece birkaçıdır. Burada, birinci örnekteki ikinci mısra’ ile ikinci örnekteki ikinci beyti Alî Enver kendi tasarrufuyla ilâve etmiştir.

D. Semâ’-hâne-i Edeb’in Esrâr Dede’yi Kaynak Olarak Göstermesi

Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’nin muhtasarı olarak kabul edilen Semâ’-hâne-i Edeb’de Alî Enver’in, eseri müstakil olarak yazmış olduğu havası hissedilir. Bunda Alî Enver’in, eserinde sıklıkla Esrâr Dede’ye göndermelerde bulunması, ondan alıntılar yapmasının payı büyüktür.

Alî Enver Hayâtî bahsinde *‘İbâre-i Esrâr Dede* başlığı altında şu alıntıyı yapmıştır:

“Merķūmuñ ya’ni ‘Aşık Çelebiniñ bu ‘ibâre-i bî-mezesini taḥrîrden ğarâz fehmi-ı kaşîr ve vuķūf-ı nâ-peżîrini beyândur ki merdân-ı ḥaķîkat ve rindân-ı tarîqatiñ her biriniñ vaşfinda nâ-becâ ta’bîr ve tercemelerinde âşâr-ı kalemi rişte-keş-i taķşîr olduĝu ma’lûm olup vuķūf-ı aḥvâlinde ‘adem-i iţtilâ’ı âşkâr ola zîrâ tarîķ-ı hidâyet-refîķ-ı Hudâvendĝârîye şitâbân u terk-i ḥân-mân edip...”⁸⁸

Bu konuda bir diğer örnek de Künhî Dede’nin biyografisinden verilebilir:

“Esrâr Dedede mûmâ-ileyhimâ Dervîş Meḥemmed ve Muşâḥib Aḥmed Ağaniñ daḥı fenn-i şi’rde behreleri var ise de derece-i üstâdiyyete henüz vâşıl olamadıklarından tezkireye kayd eylemediğini ve tarîķ-ı Mevlevî şu’arâsınıñ bu mişillülerini daḥı derc-i şaḥâyif-i

⁸⁷ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 44.

⁸⁸ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 36.

*tezkire eylemiş olsa beş on cild bir kitâb huşûle geleceğini beyân buyurur.*⁸⁹

E. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Esrâr Dede ile Diğer Tezkireciler Arasındaki Tartışmalara Semâ'-hâne-i Edeb'de Alî Enver'in Karışması

Esrâr Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'yi telif ederken klâsik Türk edebiyatı şu'arâ tezkirelerinden, menâkıb-nâmelerden, Mevlevîlikle ilgili çeşitli biyografik kaynaklardan istifâde etmiştir. Tezkiresinin geneline bakıldığında Esrâr Dede'nin, *Âşık Çelebi Tezkiresi'*ne ve Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Neffise-i Mevleviyye'*sine sıkça atıfta bulunduğu görülür. Esrâr Dede'nin, atıfta bulunduğu kaynaklarla zaman zaman tartışmaya girmesi ve onları yeri geldiğinde yoğun bir şekilde eleştirmesi, Alî Enver'in de eserinde bir nevi hakemlik görevi üstlenmesine sebep olmuştur. Ara sıra bu tartışmaların arasına giren Alî Enver fikirlerini beyan etmekten geri durmamıştır.

Zihnî-i Necef-zâde bahsinde sarfedilen

*“Mûmâ-ileyhiñ nâmu tezâkir-i şu'arâda muqayyed olmamağıla Esrâr Dede yine hiddetlenerik dervîşlik kazâ vü mülâzemet gibi bir pâyeye olmadığundan taraftârân-ı tezkire-nüvisân dervîşân-ı Mevlevîyi endâhte-i küşe-i nisyân eylemişlerdir diyü Laţîfî ve Şafâyiden mâ'adâsına taş atıyor fi'l-ḥaḳîka tezkire-nüvisân bu mişillü dervîşânîñ âşâr u terâcim-i aḫvâline dest-res olup da maḥzâ dervîş olmaları ḥasebiyle 'amden yazmamışlar ise Esrâr Dede her ḥâlde ḥaḳlıdır.”*⁹⁰

şeklindeki ifâdelerden ve Dervîş Ma'nevî bölümünde geçen

“Devr ider Ka'be-i küyüñda seniñ leyl ü nehâr

Raḳş idüp şems külâhıyla kamer Mevlevivâr

*Şimdi şu maḥla'a bakılırsa Ma'nevî ma'nâ-âşnâ bir şâ'ir-i zî-dehâ olduklarına bir diyecek yoḳdur. Ḥâl böyle iken 'Âşık Çelebîniñ ma'ḥûd elfâz-ı müstehziyâneyi isti'mâli nâ-be-maḥaldır. Esrâr Dede ne dürlü hiddet etse ḥaḳkı vardır.”*⁹¹

⁸⁹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 210.

⁹⁰ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 78-79.

⁹¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 223.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

ifâdelerden de anlaşılacağı üzere Alî Enver Mevlevîlik zümresi dışındaki tezkirecilerle karşı Esrâr Dede'nin yanındadır.

Bu konuda Esrâr Dede'nin aşırı gittiği durumlarda da Alî Enver Esrâr Dede taraftarlığına şerh koymaktadır. Örnek olarak Dervîş Günâhî'nin vasf-ı hâlindeki

“Tezkire-nüvîs ‘Aşık Çelebî Günâhîniñ fenn-i şî‘de kudret-i kâmileşini ve kaşâyıd u muқатта‘āt u meşneviyāt gibi envā‘-ı nazmdaki kuvvet-i şâmileşini medh ü senā etdikden şoñra

Geçmesün her kec-küleñ meydān anuñ yügrügi

Ol elif-kāmet kaşı nūnumdur anuñ yügrügi

Peyk-i Cibrîli koduñ deşt-i fenāda dest ü pā

Āferîn iy ‘arşagāhî Lā-mekānuñ yügrügi

beytlerini hāvî olan gâzelini irād ile dönüp medh-i peygām-berîyi şâmil bulunan beyt-i şânî bu maṭla‘a lâyıķ degildir diyü Günâhîniñ günâhını almış ise de bu günâh Esrâr Dede merhūmuñ zehābı vechile ikfâr derecelerinde degildir.”⁹²

şeklindeki ifâdeler verilebilir.

Sâkıb Dede'nin, Esrâr Dede Tezkiresi'nin de selefi sayılan ancak daha çok bir menâkıb-nâme tarzında şümüllü bir eseri olan Sefîne-i Nefise-i Mevleviyye'si de zaman zaman Esrâr Dede tarafından eksik veya hatalı görülmüştür. Bunun bir örneğinde Alî Enver Sefîne'yi daha yetkin bularak Esrâr Dede'nin hatalı olduğunu ifâde etmektedir. Şühûdî biyografisinin verildiği bölümde bu durum açıkça görülmektedir:

“Bu zāt-ı ‘alî Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyede ānifü'l-menķabe Şāhidî Dedeniñ veled-i şulbîsi olmaķ üzre gösteriliyor Esrâr Dede Tezkiresinde dağı veled-i ma‘nevîsi olduğu beyān olunuyor. Tezkiretü'l-evliyā demek olan Sefîneniñ taḥķikāti pek mükemmel olup mu‘temedün-‘aleyh olmağıla Esrâr Dede bu bâbda zuhûl etmişdir.”⁹³

⁹² Alî Enver, *a.g.e.*, s. 207.

⁹³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 106.

Bazı yerlerde Alî Enver, Esrâr Dede'yi de aşır Sâkıb Dede'nin Sefîne'de verdiği bilgileri, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de olmadığı hâlde, Semâ'-hâne-i Edeb'de zikretmiştir. Şeyhî Memiş Dede'nin “*Memiş*” ismi/lâkabı hakkında Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de bilgi bulunmazken, Semâ'-hâne-i Edeb'de, Sâkıb Dede'nin eserinde verilen bilgiler de eleştiriye tâbi tutulmuştur:

“*Memiş Mehmedden muraḥḥamdır. Şâkıb Dede Sefîne'de taşğîr için Küçük Mehmed demek murâd olunarak Memiş denmiştir diyor. Faḫaṭ lisânımızîñ kâ'ide-i şîğa-i taşğîri başkadır.*”⁹⁴

F. Alî Enver'in Esrâr Dede'yi Sorgulaması

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de verilen bilgiler zaman zaman Alî Enver tarafından sorgulanmaktadır.

Alî Enver'in, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'de Emîr Âlim Efendi bahsinde bir anekdot içinde geçen Seyfî Bey adlı şâirden örnek verilen Farsça beytin ardından kullandığı

“*Bu beyte bakılırsa Seyfî Beg bir keskin Mevlevî şâ'iri imiş. Esrâr Dede 'acabâ sîn ḫarfînde ismini niçün taḫrîr buyurmadılar.*”⁹⁵

şeklindeki ifâdesi ile Dervîş Fennî'nin ölüm tarihiyle ilgili sarfettiği

“*Esrâr Dede her nereden aldı ise târîḫ-i vefâtını biñ yetmiş yedi olmaḫ üzre beyân ediyor.*”⁹⁶

cümlesi burada örnek olarak verilebilir.

G. Semâ'-hâne-i Edeb'de Alî Enver'in Kendi Dönemini Değerlendirmesi ve Dönem Mukâyesesi Yapması

Alî Enver, eserinde zaman zaman kendi döneminin sanat ve şiir anlayışı ile ilgili bazı ipuçları vermekte, küçük de olsa bir yeni-eski mukâyesesi yapmaktadır. Dervîş Hâfız bahsinde Esrâr Dede'nin kendi zamanında geçerli olan şiir görüşleri hakkında verdiği bilgi kırıntıları Alî Enver tarafından bir değerlendirmeye tâbi tutulmuş, bu hususta eleştirel bir tezkirecilik örneği verilmiştir:

⁹⁴ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 109.

⁹⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 149.

⁹⁶ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 195.

“Esrâr Dede Hâfızîñ şu gâzelini de ziyâde şenâ ederek kendi zemânınıñ uşûl-i cedîdesine muvâfaqatını ve kudemâya nisbetle nev-zebân olduğunu ve tab‘ına pek güzel geldiğini sebt-i şahîfe-i tezkâr eyleyüp temâmen yazmışdır. Biz de o zemânıñ tarz-ı cedîdini göstermek üzere gâzel-i mezkûru kâmilten yazacağız

Gâzel

*‘İyd-ı vaşlıyla nigârûñ beni kurbân eyleñ
Ben gedâyam ‘adem iklîmine sulţân eyleñ*

*Ġam-ı hecriyle ölüsem serümüñ kâsesini
Ser-i küyında sifâl-i seg-i cânân eyleñ*

*Üstühvânumla konuğlañ işigi seglerini
O bahâneyle beni küyına mihmân eyleñ*

*Gözlerümden ağıdup kanlu ciger-pârelerüm
Tağ u şahrâyı tolu lâle vü reyhân eyleñ*

*‘İşkınuñ gencine vîrâne imiş câ-yı karar
Ay Ġam u derd-i dil-i Hâfızî vîrân eyleñ*

Vâkı‘â bir kerre tarz-ı ‘atîk-i kudemâya bir kerre de Esrâr Dedeniñ bulunduğı târihe bakılırsa kudemâdan olan Hâfızîñ şu gâzelinde bir nev-zebânlık hiss olunabilir. Lâkin ‘aşr-ı hâzırımızda şi‘riñ iktisâb eylediği yeñi biçim câme-i zîbâsına nisbet olunduğı hâlde beynlerinde pek çok fark vardır. Hele tab‘-ı ‘ulvîsi mevrîd-i zayf-ı ma‘ânî-yi raķîka olan şu‘arâ-yı cedîdemiz içinde tas-ı serini sifâl-i seg-i cânân ve üstühvânını nafaka-i kilâb-ı gürisnegân eyleyecek kadar mu‘âmele-i mihmân-nevâzânede bulunacak bir şâ‘ir taşavvur olunamaz bu cümle ile ber-â-ber şiddet-i tehâcüm-i Ġarâm ile bî-şabr u ârâm olan bir ‘âşık-ı müstehâm hissiyât-ı dil-i müteyemmeni anlatmak üzere istediği gibi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

ifāde-i merām etmek huşûsunda ma‘zûr tutulması muktezayât-ı şîme-i inşâf-perverîdendir.”⁹⁷

cümlelerinden de de anlaşılacağı üzere Alî Enver, genel anlamda kültür ve özelde edebiyat sahasında Tanzimat döneminde meydana gelen köklü anlayış değişikliklerine temas ederek en fazla yüz yıllık bir süreçte bile edebiyat tarz ve anlayışlarının köklü bir değişime uğrayabileceğini göstermiştir.

Şeyh Gâlib’le ilgili bölümde de Alî Enver’in

“Hâzret-i Şeyh ol kadar nâzûk bir tabî‘ata mâlik imiş ki eş‘arınıñ hüsn-i edâsı edebîyyât-ı cedîdemiziñ babasıdır dense haķîkaten vazîfe-i bünüvvet icrâ edilmiş ve haķķ-ı übüvvet gözedilmiş olur.”⁹⁸

sözlerinden, onun klâsik Türk edebiyatının moderne açık en yetkin şâiri olarak Şeyh Gâlib’i kabul ettiği anlaşılmaktadır.

H. Esrâr Dede’nin Çağdaşı Şâirlerin Ölüm Tarihleri ile İlgili Semâ’-hâne-i Edeb’in Tavrı

Esrâr Dede’nin eserinde, kendi ölümünde hâlâ hayatta olan çağdaşı şâirlerin ölüm tarihleri doğal olarak yer almamaktadır. Alî Enver de bu durumu

“Mûmâ-ileyh Esrâr Dedeniñ hem-‘aşrı olmağıla târîh-i vefâtı muķayyed degildir.”⁹⁹ “Esrâr Dedeniñ mu‘âşırındır.”¹⁰⁰

“Esrâr Dedeniñ mu‘âşırını olup...”¹⁰¹

gibi ifādelerle anlatmaya çalışmış; ancak kendisi bu şâirlerin ölüm tarihleri hakkında hiçbir araştırma yapmamıştır. Bunun istisnâsı olarak Alî Enver, Şeyh Gâlib bahsinde birbirlerine yakın tarihlerde ölen Esrâr Dede ile Gâlib’in ölüm tarihlerini vermiştir:

“Esrâr Dede biñ iki yüz on birde vefât edip Hâzret-i Şeyhiñ irtihâli de biñ iki yüz on üç olmasına nazaran aralarında iki sene ķadar

⁹⁷ Alî Enver, *a.g.e.*, ss. 41-42.

⁹⁸ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 173.

⁹⁹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁰⁰ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁰¹ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 236.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

*bir fark vardır. (...) Şeyh-i müşârun-ileyh biñ iki yüz on üç târîhinde kırk iki yaşında olduğu hâlde irtihâl-i dâr-ı beķâ eylemiştir.*¹⁰²

J. Şâir Biyografilerinde Semâ'-hâne-i Edeb'in Fazladan Verdiği Bilgiler

Alî Enver'in, bazı şâirlerin biyografilerinde Esrâr Dede'de yer almayan bilgilere yer verdiği dikkati çekmektedir. Örneğin, Şehlâ ile ilgili Semâ'-hâne-i Edeb'de yer alan

“Galağa hânķâhında hücre-nişîn-i inzivâ olduğu sırada neşr-i ‘ulûm ile iştigâl edip halka-i tedsîs-i ‘âlîlerine oturanların her biri envâ‘-ı füyûzât-ı zâhire vü bâtınaya mazhar olmuştur. Evâhır-ı hâlinde terk-i tedsîs etmiş ise de yine beyne'l-‘ulemâ vukû‘ bulan müşkilâtı ‘inde’l-mürâca‘a hâll edegeldikleri cihetle

Şehlâyî vü râst-bînî hâşşa-i işânest

*fıkrası haklarında çarb-ı meşel olmuştur.*¹⁰³

ifâdeleri, Şehlâ'nın şâirliğinin yanında tedris yönünün de varlığını ortaya koymaktadır.

Semâ'-hâne-i Edeb, Esrâr Dede'nin şeyhi ve sırdaşı olup ondan iki sene sonra ölen Şeyh Gâlib hakkında da fazladan bazı bilgileri ihtiva etmektedir.

Alî Enver, Esrâr Dede'nin ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getiren Şeyh Gâlib'in mersiyesinin dört bendini

*“Esrâr Dede Hâzret-i Şeyhiñ ne kadar yâr-ı gârı ve ne rütbe enîs-i gam-küsârı olduğu vefâtında söylediği merşiyeden anlaşılır.”*¹⁰⁴

sözleriyle eserine almıştır.

Ayrıca, Şeyh Gâlib'in ölümünden sonra vukû bulan hazin bir hatırayı da Alî Enver, Semâ'-hâne-i Edeb'i kaleme almasına vesile olan Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Mustafa Dâniş Efendi'den naklen şu şekilde anlatmaktadır:

“Şeyh-i müşârun-ileyh biñ iki yüz on üç târîhinde kırk iki yaşında olduğu hâlde irtihâl-i dâr-ı beķâ eylemiştir. Vefâtında

¹⁰² Alî Enver, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁰³ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁰⁴ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 175.

*pederleri Muştafâ Reşîd Efendi ber-hayât olmağıla oğlu ten-şüy üzerinde ğasl olunur iken oğlumu bir kerre daha göreyim diyü mağsele gidip gördüğünde aķ şaķalına yaşlar aķmaķda olduğu hâlde âh oğul bu tahtaya o ĳara şaķal yakışmıyor diyerek ric'at itmiş...*¹⁰⁵

SONUÇ

Mevlevî zümresi edebiyatı kaynaklarından Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile kaynaklarda onun bir özeti olarak kabul edilen Semâ'-hâne-i Edeb arasında yapılan mukâyese denemesi sonucunda, Semâ'-hâne-i Edeb'in Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin basit bir özeti olmadığı anlaşılmaktadır. Semâ'-hâne-i Edeb sahibi Alî Enver eserini telif ederken ilhâmını Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'den alıp onu bir model olarak kullanmış, büyük ölçüde onun verdiği bilgi ve hükümlere bağlı kalmıştır. Ancak, eserinde yer yer bir edebiyat eleştirmeni vasfı hissedilen Alî Enver, Esrâr Dede'yi de eserinin kaynakları arasında kabul etmiş, bazen de kendi fikirlerini beyan edip, yorumlarda bulunmaktan kaçınmamıştır. Semâ'-hâne-i Edeb nicelik bakımından Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin muhtasarı gibi görünse de mukâyese esnâsında verilen örneklerden ve bir makâlenin boyutlarını aşacağı endişesinden kaynaklanarak verilmeyen onlarca örnekten ortaya çıkan sonuç, Semâ'-hâne-i Edeb'in kısmen müstakil bir eser olarak değerlendirilmeyi hak ettiğidir.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev.: Tahsin Yazıcı), Kabalıcı, İstanbul 2006.

AKSOY, Hasan, "Esrar Dede", *DİA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 434.

Alî Enver, *Semâ'-hâne-i Edeb*, İstanbul 1309.

ARI, Ahmet, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ, Ankara 2003.

ÇALIK, Etem, *Türk Edebiyatında Müstear-Mahlas ve Tapşımalar*, Aktif, Erzurum 1999.

Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, (haz.: Hüseyin Ayan, Gönül Ayan, Erdoğan Erol), Rûmî, Konya 2007.

¹⁰⁵ Alî Enver, *a.g.e.*, s. 178.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

- GENÇ, İlhan, *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, AKM, Ankara 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap, İstanbul 1983.
- GÜMÜŞ, Zehra, "Pîrî Paşazâde Mehmed b. Cemâlî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12 Nisan 2006, Kayseri.
- GÜMÜŞ, Zehra, Pîrî Paşa-zâde Celâlî Mehmed b. Abdülbâki, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi](İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 2006.
- HORATA, Osman, *Esrâr Dede, Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Dîvânı*, KB, Ankara 1998.
- İMAMOĞLU, Ahmet Hilmi, *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şahidi Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2005.
- İPEKTEN, Haluk-İSEN, Mustafa-KILIÇ, Filiz-AKSOYAK, İ. Hakkı-EYDURAN, Aysun, *Şair Tezkireleri*, Grafiker, Ankara 2002.
- KILIÇ, Atabey, "Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 977'de Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007, Erzurum.
- KILIÇ, Atabey, *Manzum Sözlük Mecmuası (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026) Tuhfe-i Vehbî-Tuhfe-i Şâhidî-Sübha-i Sıbyân*, Laçın, Kayseri 2007.
- KILIÇ, Atabey-GÜMÜŞ, Zehra, "Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2095'te Kayıtlı Mevlevî Mecmûası Hakkında", *Uluslar arası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu*, 29-30 Eylül 2007, Manisa.
- KILIÇ, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ, Ankara 1998.
- KORTANTAMER, Tunca, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları", *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi (Amil Çelebioğlu Armağanı)*, sayı: VII, İstanbul 1993, ss. 337-368.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Cilt*, 4. Baskı, TTK, Ankara 1998.

ÖZ, Yusuf, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Konya 1999.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, c. I, MEB, İstanbul 1993.

“Semahâne-i Edeb”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, İstanbul 1990, s. 507.

Sipehsâlâr Mecdüddin Feridun, *Risâle-i Sipehsâlâr, Hazret-i Mevlâna'nın Menkıbeleri*, (çev.: Ahmed Avni Konuk; haz.: Tahir Galip Seraltı), Rûmî, Konya 2005.

ŞAHİN, Bekir, *Sevâkıb-ı Menâkıb, Hazret-i Mevlâna'dan Menkıbeler*, Rûmî, Konya 2006.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ-KARTAL, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh, İstanbul 2004.

TOLASA, Harun, *Şehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ, Ankara 2002.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, 3. Baskı, TTK, Ankara 1988.

ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, c. XI, sayı: 1, Ankara 1993, ss. 51-89.

YILDIRIM, Tahsin, *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, Selis, İstanbul 2006.

ZORLU, Cem, *Sahîh Ahmed Dede, Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, İnsan, İstanbul 2003.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*